

## ROBOTNÍCI BRATISLAVSKÝCH ZÁVODOV V BOJI PROTI FAŠIZMU V ROKOCH 1939 — 1940

Plány západných imperialistických štátov zničiť pomocou nemeckého militarizmu prvý socialistický štát sveta sa zjavnejšie prejavujú v tridsiatych rokoch po nastúpení Hitlera k moci v politike nezasahovania, v nečinnom prizeraní sa na rozpínanosť fašistických štátov. Táto politika nezasahovania a robenia ústupkov Hitlerovi vyvrcholila roku 1938 vydaním Československa hitlerovskému Nemecku. Vzhľadom na československo-sovietsko-francúzsku zmluvu, na verejnú mienku a na odhodlanosť nášho ľudu brániť republiku, západné imperialistické vládne kruhy pomohli Hitlerovi diplomatickou cestou bez boja rozbiť ČSR. Aktívne im v tom pomáhala aj československá buržoázia, a to jednak jej zjavne fašistická časť, jednak aj tá časť, ktorá sa vydávala za demokratickú a pod vedením Beneša zdanelivo stála na stanovisku obrany republiky.

Benešovská buržoázia videla v pomoci Sovietskeho sväzu, v rastúcom vplyve na politicky aktivizované masý ľudu, ktoré stáli odhodlane proti akémukoľvek ústupu a obracali sa s nadšením a dôverou k socialistickému Sovietskemu sväzu, väčšie nebezpečenstvo ako v strate štátnej samostatnosti. Buržoázii a jej vodcovi Benešovi išlo o zachovanie buržoázneho triedneho panstva, o záchranu kapitalistického systému. Preto Beneš zavrhol i v rozhodujúcom roku 1938 sovietsku pomoc a aktívne pomáhal uskutočňovať protisovietske plány západných imperialistov aj za cenu zrady československého ľudu a straty československej štátnej samostatnosti.

Pomníchovska republika sa začala rýchlo fašizovať. Moc v štáte prebrala fašistická časť buržoázie, ktorá postupne odbúrala buržoázno-demokratické slobody. Rozpustila komunistickú stranu, ako aj ostatné organizácie pracujúceho ľudu, zrušila mandáty v Národnom zhromaždení a v krajiných, okresných a obecných zastupiteľstvách.

Boj ľudu vedeného KSČ za obranu republiky sa v týchto podmienkach stával čoraz fašším.

Zrada československej a medzinárodnej buržoázie na československom ľude vyvrcholila 14. a 15. marca úplným rozbitím ČSR. KSČ bola jedinou stranou v ČSR, ktorá hneď po Mníchove uskutočnila organizovaný prechod do ilegality.

Hlavnou úlohou ilegálnej KSČ sa stalo vedenie národnooslobodzovacieho boja, ktorého cieľom bolo oslobodiť naše národy spod fašistického jarma, obnoviť samostatnú ČSR, avšak s takým zriadením, ktoré by zamedzilo možnosť nového Mníchova — teda ČSR, v ktorej rozhodujúcu účasť na vláde by mal ľud.

Jednou z najzákladnejších podmienok úspešného národnooslobodzovacieho boja bola dobre vybudovaná ilegálna organizácia.

Vzhľadom na veľký význam prechodu KSČ do ilegality považujeme za potrebné zmieniť sa o štruktúre ilegálnej KS v bratislavských závodoch, ako sa utvárala koncom roku 1938 a začiatkom roku 1939.

Počas legality v rokoch 1936—1938 bola v Bratislave činnosť strany organizovaná podľa mestských štvrtí. Po prechode strany do ilegality sa v Bratislave počet obvodov zmenšil a utvorili sa štyri rajóny.

Bratislavské závody v tomto období, až do jesene 1939, keď sa utvoril osobitný rajón pre podnikové organizácie, patrili do jednotlivých rajónov mesta Bratislavy. Na čele každého rajónu stál jeden zodpovedný súdruh. Jednotlivé rajóny si vybu- dovali svoje vlastné vedenie, ktoré riadilo činnosť buniek patriacich do ich rajónu. Každý rajón pozostával z niekoľkých ilegálnych buniek. Na jar 1939 boli už temer v každom väčšom bratislavskom závode založené ilegálne bunky. Organizácia závod- ných buniek sa zakladala na prísne konšpiratívnych pravidlách. Kvôli bezpečnosti bunka nesmela presahovať počet piatich členov. Vedúcich buniek si volili členovia tej ktorej bunky. Súdruhovia boli pri prijímaní do ilegálnej bunky podrobovaní prísnemu výberu. Vo väčšine bratislavských závodov pri vstupe do bunky členovia skladali sľub... „Nikdy ani za cenu vlastného života nevyzradím fašistickej polícii ani jedného zo svojich spolubojovníkov!“

Po zákaze KSČ sa komunisti v závodoch, v ktorých už existovala organizácia strany, napr. v Kablo-Gumone, Cvernovke, Danubiuske — jednoznačne zapojili do ilegálnej činnosti strany. Mnohí členovia Červených odborov a i niektorí členovia sociálnej demokracie vstúpili tiež do ilegálnych buniek.

Vytvoriť organizačnú sieť z buniek bratislavských závodov nebolo ľahké. Vyža- dovalo to veľa času a mnoho drobnej práce. Bunky v závode bolo treba organizovať tak, aby na seba ničím neupozornili.

V počiatočnom štádiu ilegálnej činnosti sa nesmeli vykonávať žiadne akcie, aby nedošlo k predčasným stratám bojových kádrov.

Väčšina buniek bratislavských závodov sa budovala na podnet vyššieho rajónneho, prípadne oblastného vedenia, a to tak, že vyššie vedenie nadviazalo styk s určitým závodom cez starého komunistu, ktorý dostal smernice, ako má začať s organizačnou prácou. Preto práve v tých závodoch, kde strana za legality nemala svoje kádre (ako napr. v mestskej elektrárni, vodárni a plynárni), ilegálne bunky sa roku 1938 ešte nezaložili. V týchto závodoch sa začali zakladať ilegálne bunky až v prvom štvrtroku 1939.

Spojenie medzi základnými organizáciami ilegálnej strany a rajónnym výborom cez oblastné vedenie až k ústrediu strany sa uskutočňovalo pomocou inštruktorov.

Spočiatku sa členovia buniek schádzali nepravidelne. Keď už boli položené pevné organizačné základy strany v Bratislave (k čomu došlo na jar 1939), členovia buniek v závodoch sa schádzali pravidelne raz za štrnásť dní (podľa potreby aj častejšie). Schôdze sa organizovali s najväčšou ostražitosťou, aby nedošlo k po- dozreniu z ilegálnej činnosti. Preto ilegálni pracovníci v závodoch vykonávali inštruktáž menšieho rozsahu priamo na pracovisku, pri stroji, pri obede a podob- ných príležitostiach. Keď išlo o dôležitejšiu inštruktáž, ktorá vyžadovala viac času, schádzali sa súdruhovia buď na veľmi frekventovaných miestach pred kinom, na terajšom Stalinovom námestí, v kaviarni a pod., buď mimo Bratislavy v prírode (Kuchajda, Koliba a inde). Schôdze sa konali často i v bezpečných bytoch. Miesto

schôdze sa však striedalo, aby nedošlo k prezradeniu. Na prvých schôdzach súdruhovia preberali pravidlá konšpirácie, ktoré sa museli prísne dodržiavať.

Strana v tomto období i napriek veľkým ťažkostiam, napr. nedostatku literatúry, školiťelov a nebezpečenstvu zvolávania schôdzí usilovala sa školením dvíhať politickú úroveň svojich členov. Na školení súdruhovia preberali marxisticko-leninské chápanie vývoja ľudskej spoločnosti, zaoberali sa dejinami robotníckeho hnutia. Veľmi obľúbenou literatúrou v závodoch hneď od začiatku ilegálnej činnosti bol referát s. Dimitrova na VII. kongrese KI. V niektorých závodoch sa marxistická literatúra čítala priamo v ruštine.

Školenie ilegálnych pracovníkov malo veľký význam, pretože dvíhalo politickú úroveň členov strany, pomáhalo im správne sa orientovať a správne chápať vtedajšiu politickú situáciu, správne a pružne reagovať na vtedajšie páľčivé problémy.

Strana už v tomto období kládla veľký dôraz na styk ilegálnych pracovníkov s masami. Závodné bunky udržiavali styk s masami cez ľudí sympatizujúcich s protifašistickým hnutím. Každý člen ilegálnej bunky dostal za úlohu získať aspoň jedného sympatizujúceho pre aktívnu podporu strany. Úlohou členov buniek bolo neustále zvyšovanie počtu sympatizujúcich. Ďalšou významnou úlohou ilegálnych pracovníkov bolo z radov sympatizujúcich získavať aktívnych a odhodlaných bojovníkov strany.

Na začiatku ilegality strana nemala temer nijaké finančné prostriedky, bez ktorých politický, propagačný, technický a organizačný aparát strany nemohol vôbec fungovať. Aby ilegálny aparát strany mohol začať činnosť už v začiatkoch ilegality, bol zriadený tzv. bojový fond strany, do ktorého sústreďovali okrem členských príspevkov i príspevky zozbierané od sympatizujúcich. Strana nezbieerala tieto príspevky samoúčelne. Popritom, že mali veľký význam pre udržiavanie stranického aparátu, bolo cenné to, že sympatizujúci svojimi príspevkami prejavovali sympatie k strane.

Po položení základov ilegálnej organizácie strana mohla úspešnejšie plniť úlohy, ktoré stáli pred ňou: upevňovať sieť ilegálnych organizácií a presvedčovaním, agitáčnou a propagačnou prácou, vedením bojov robotníckej triedy a pracujúcich vytvoriť akčnú jednotu robotníkov a širokého ľudového frontu ako hlavnú silu v boji proti fašizmu.

\*

Tzv. slovenský štát sa stal už od svojho vzniku článkom koloniálneho zväzku fašistického Nemecka, ktorý mal Hitlerovi poskytovať všestrannú pomoc v jeho vyhladzovacej vojne, najmä proti bratským slovanským národom. Hitler nezriadil tzv. slovenský štát, ktorý na rozdiel od protektorátu poskytoval Slovákom aké také formálne práva, v záujme Slovákov, ale vo svojom vlastnom záujme.

Na rozdiel od iných okupovaných krajín, v ktorých Hitler bol nútený udržiavať poriadok svojimi vlastnými okupačnými vojenskými jednotkami, existencia tzv. slovenského štátu mu poskytovala možnosť udržiavať tento poriadok silami domácej klérofašistickej buržoázie a jej štátneho aparátu. Zriadením zdanlivej samostatnosti Slovenska chcel Hitler — okrem iného — vnieť rozkol medzi Čechov a Slovákov a využiť ho pre svoje ciele podobne, ako využil aj nevraživosť, ktorú vyvolal u Slovákov voči Poliakom, keď umožnil Poľsku okupovať časť slovenského územia. Existenciu tzv. slovenského štátu Hitler využíval aj propagačne. Klamal svetovú verejnosť tým, že sa staval akoby on — veľký štátnik — nebol nepriateľom každej samostatnosti, ba ani nepriateľom malého a k tomu slovanského štátu.

23. marca 1939 uzavrel Hitler so slovenskou fašistickou vládou tzv. „ochrannú zmluvu“, ktorej platnosť bola určená na 25 rokov. Podľa tejto zmluvy Slovensko sa stalo vojenským nástupišťom nemeckej armády proti Poľsku a neskôr proti Sovietskemu sväzu.

Slovenskí klérofašisti svojou zapredaneckou politikou umožnili nacistickému Nemecku pod titulom ochrany Slovenska okrem politického a kultúrneho útlaku drancovať hospodárstvo slovenskej krajiny a jej prírodné bohatstvo.

Už v prvých týždňoch po zriadení tzv. slovenského štátu hitlerovské vojská obsadili vojenské objekty na západnom Slovensku. Z muničných tovární v Dubnici nad Váhom a v Považskej Bystrici odviezli do Nemecka bez náhrady materiál v úhrnnej cene viac ako 2 miliardy korún.<sup>1</sup>

Činnosť temer všetkých ministerstiev na Slovensku riadili tzv. poradcovia (Berater), ktorí boli dosadení nielen na ministerstvá, ale aj do hospodárskych podnikov a všade tam, kde na tom malo záujem nemecké vojnové hospodárstvo. Tito riadili slovenské hospodárstvo tak, ako to vyhovovalo záujmom nemeckého vojnového hospodárstva, bez ohľadu na akúkoľvek perspektívu a rentabilitu slovenského hospodárstva.

Vojenské hospodárstvo nacistického Nemecka javilo záujem najmä o slovenské suroviny, jeho prírodné bohatstvo, lesy a obilné polia Slovenska.

Prenikanie nemeckého kapitálu do slovenského hospodárstva sa uskutočňovalo rôznymi formami; napr. výkupom podnikov (Hermann Göring-Werke v Podbrezovej, Kropachy a iné), prenájomom, zakladaním nových podnikov (Turany) a rozširovaním vplyvu na celý rad podnikov prostredníctvom finančných expozitúr nemeckých bankových koncernov, najmä Union banky a nemeckej Obchodnej a úvernej banky v Bratislave.

V priebehu rokov 1939—1940 všetky dôležitejšie podniky v Bratislave dostali sa alebo priamo do rúk, alebo aspoň pod vplyv nacistického Nemecka.

V januári 1940 bola medzi nemeckou a slovenskou fašistickou vládou uzavretá zmluva, ktorou ľudáci zapredanci dali k dispozícii nemeckej ríši 25 tovární a závodov na výrobu zbraní a streliva. Medzi nimi bola i bratislavská Dynamitka pod menom Dynamit-Nobel (t. č. Závody J. Dimitrova), ktorá patrila ku koncernu I. G. Farben v Nemecku, závod Apollo, rafinéria minerálnych olejov (t. č. Slovnaft), filiálka I. G. Farben, Kablo-Gumon a Siemenska (t. č. BEZ), Stollwerck, firma E. G. so sídlom v Kolíne bola taktiež v nemeckých rukách. Závod K. P. Goerz (t. č. Meopta) bol viedenskou firmou.

V tých podnikoch, ktoré nepodliehali priamo nemeckej správe, napr. v mestských podnikoch — plynáreň, vodáreň a elektráreň — a v Čverbovej továrni (t. č. Závod MDŽ) patriacej anglickým akcionárom, ktorí tesne pred druhou svetovou vojnou odpredali svoje účasti Švajčiarsku, mali rozhodujúce slovo tiež Nemci. Aj významnejšie stavebné firmy patrili Nemcom. Jedna z vedúcich firiem, ktoré budovali slovenské cesty, bola J. W. Scheit.

Roku 1939 javilo nacistické Nemecko neobyčajný záujem o dôležitý článok slovenského hospodárstva — o Dunajplavbu (t. č. Čs. plavba dunajská, n. p.). Vysvitá to už z dôvernej zprávy, ktorú generálny riaditeľ Dunajplavby zaslal 8. mája 1939 Ministerstvu obchodu a v ktorej pokladal za potrebné — na návrh generálneho riaditeľa najväčšej nemeckej paroplavebnej spoločnosti na Dunaji (DDSG), z koncernu Hermann Göring-Werke hlavného inžiniera Digla kooptovať do správnej rady

<sup>1</sup> M. Gosiorovský, *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 12.

Slovenskej dunajplavby „dve význačné osobnosti nemeckého hospodárskeho života,“ čím sa údajne malo čeliť maďarským úkladom.<sup>2</sup>

31. augusta 1939 po likvidácii československej, resp. slovenskej účastinnej plavebnej spoločnosti dunajskej a po zriadení spoločnosti Slovenská dunajplavba, úč. spol. (vládne nariadenie zo dňa 4. júla 1939 č. 155 Slov. zák.) dr. W. Wass — generálny riaditeľ Hermann Göring-Werke, a H. Dilg z Viedne boli pribratí za členov správnej rady. Takto kontrolovalo Nemecko prostredníctvom svojich členov v správnej rade Slovenskú dunajplavbu.

Tým, že sa slovenské hospodárstvo dostalo do závislosti od nemeckého vojnového hospodárstva, slovenský ľud, najmä robotnícka trieda, stala sa obeťou dvojitého útlaku — útlaku domácich a cudzích nacistických vykorisťovateľov.

Na zabezpečenie pevných pozícií domácej a nemeckej buržoázie v podnikoch vydala vláda 15. marca 1939 nariadenie o vyslaní vládnych dôverníkov — komisárov do výrobných podnikov, obchodov a závodov.<sup>3</sup>

Po 14. marci sa príliv ríšskych Nemcov na Slovensko stále zväčšoval. Pod titulom odborníkov obsadili temer všetky najdôležitejšie miesta v bratislavských podnikoch.

Generálni riaditelia a členovia správnych a dozorných rád, ktorí zastávali svoje funkcie až po schválení nemeckého vyslanectva v Bratislave, boli Nemci alebo spoľahliví prívrženci tiso-vo-tukovského režimu.

Nielen na riaditeľstvách, v správnych radoch atď., ale aj medzi robotníkmi mali vedúce postavenie Nemci a ich prívrženci. Slovenskí robotníci i napriek tomu, že mali odbornú kvalifikáciu, boli nútení v mnohých prípadoch konať prácu nekvalifikovaného robotníka.

Po 14. marci nacisti za pomoci ľudáckych zapredancov a Hlinkovej gardy zvýšili teror v bratislavských závodoch. Nútili robotníkov vstúpiť do HG, HSLS, kresťanských odborov. Na nemeckých robotníkov naliehali, aby sa stali členmi Deutsche Partei (DP). Mnohí podľahli tomuto nátlaku a vstúpili do týchto fašistických organizácií, iní zasa vstúpili celkom dobrovoľne, pretože sa nechali zlákať výhodami, ktoré im sľubovali nemeckí a slovenskí fašisti.

Úlohou ilegálnej komunistickej strany ako jedinej organizovanej strany v národno-oslobodzovacom boji po 14. marci — po zostrení fašistického teroru — bolo odpovedať na tento zvýšený teror ešte úpornejším bojom. Bolo treba zdokonaľovať organizačný aparát strany, zapájať do ilegálnej siete KS čím väčší počet odhodlaných bojovníkov, získať čím viac sympatizujúcich, aby tak boj proti domácej a zahraničnému fašizmu bol čo najmasovejší.

Po vzniku tzv. slovenského štátu, keď na Slovensku nastal iný politický vývin ako v českých krajinách, komunistická strana na Slovensku sa organizačne osamostatnila a tvorila Komunistickú stranu Slovenska, na čele ktorej stál Ústredný výbor KSS, ktorý spolupracoval s českými komunistami. Politika komunistickej strany na celom území okupovaného Československa bola jednotne riadená zahraničným vedením v Moskve, na čele s Klementom Gottwaldom.

Rajónne vedenie, ktoré do jesene 1939 usmerňovalo činnosť závodných buniek, zameralo svoju činnosť v tomto období zostrenej fašistickej diktatúry na upevnenie pozícií strany v tých závodoch, kde sa už vyvíjalo ilegálne hnutie a veľkú pozornosť venovalo najmä zakladaniu buniek v tých závodoch, kde ešte nejestvovali, ako v už spomenutých mestských podnikoch — plynárni, vodárni a elektrárni. Vedúci jed-

<sup>2</sup> Archív Dunajplavby (Československá plavba dunajská, n. p.) č. 60/39.

<sup>3</sup> Archív mesta Bratislavy, č. P-13/8. 1939.

notlivých závodných buniek nadväzovali spojenie medzi sebou prostredníctvom rajónneho vedenia. Tento styk sa uskutočňoval najmä medzi bunkami závodov toho istého alebo podobného výrobného odvetvia. Pomocou tohto styku sa členovia závodných buniek oboznamovali cez svojich vedúcich s pomerami v iných závodoch, odovzdávali si navzájom skúsenosti, pokyny a odkazy, a tak vytvárali predpoklady pre jednotný postup robotníkov vo väčších organizovaných akciách.

Nadväzovanie stykov v ovzduší fašistického útlaku nebolo jednoduché. Na dosiahnutie cieľa bolo treba často vybudovať dlhú a zložitú reťaz odporúčania a overení. Bolo treba vystupovať pod rozličnými krycimi menami, aby sa zachovali pravidlá konšpirácie, podľa ktorých pracovník nesmel odhaliť svoju vlastnú identitu. Pri styku členov jednotlivých buniek používalo sa už vopred dohodované heslo. Taktá strana nikdy nezabudla na opatrenia, ktoré chránili členov ilegálnej strany a aktívnych antifašistických bojovníkov pred odhalením.

V tomto období strana ešte stále neorganizovala otvorené protifašistické akcie. Bolo treba najskôr drobnou, presvedčovacíou, agitačnou a propagačnou prácou presvedčať masu, vymaňovať ich spod vplyvu fašistickej demagógie. Len potom, keď sa masu presvedčili, že jedine komunistická strana háji záujmy najširších mas, bolo možné organizovať rozsiahlejšie protifašistické akcie.

Na toto obdobie ilegálnej činnosti komunistickej strany, v ktorom pokračovala v plnení organizačných úloh a svoju činnosť zameriavala len na budovanie ilegálnej organizačnej siete „veľmi často vzniká nesprávny názor... ako na málo aktívne obdobie. Nemalú úlohu na tom majú buržoázní nacionalisti, ktorým veľmi záležalo na zamlčaní tohto obdobia, pretože by sa ukázala ich nečinnosť a zradný postup v roku 1939“.<sup>4</sup>

Robotníctvo bolo možné získať do protifašistického frontu jedine hájením jeho požiadaviek, debatami so spolupracovníkmi a pohotovým vysvetľovaním každodenných udalostí, ktoré sa odohrávajú v závodoch a mimo nich. Najúčinnnejším, ale aj najťažším spôsobom bolo hájenie robotníckych požiadaviek.

Zo všetkých závodných výborov, ktoré vtedy, keď boli slobodne volené, bojovali za presadzovanie práv a požiadaviek robotníctva, boli komunisti povyhadzovaní a na ich miesta boli dosadení nacisti. Ako hájili nacistické závodné výbory záujmy robotníkov, môžeme dokumentovať na príklade závodného výboru v Továrni na káble.

Správna rada venovala 50.000 Ks generálnemu riaditeľovi Häckovi pri príležitosti jeho 50. narodenia. Z tejto sumy generálny riaditeľ venoval 5000 Ks robotníkom. Doručili ju závodnému výboru Továrne na káble, ktorý ju mal rozdeliť medzi robotníkov závodu. Závodný výbor si ju však rozdelil medzi sebou, odôvodňujúc to tým, „že hlavný riaditeľ Häck 5000 Ks dal k voľnej dispozícii závodnému výboru“.<sup>5</sup> Keď komunisti nemohli bojovať za požiadavky robotníkov cez závodné výbory, zmenili taktiku boja.

Súdrh Dimitrov ešte na VII. kongrese KI (júl 1935) zdôraznil, že „pre komunistov vo fašistických krajinách je zvlášť dôležité, aby boli všade, kde sú masu. Fašizmus odňa robotníkom ich vlastné legálne organizácie. Vnútil im fašistické organizácie a tam sú masu nútené alebo sčiasťky dobrovoľne. Tieto fašistické masové organizácie môžu a musia byť našim legálnym alebo pololegálnym pôsobiskom, kde sa budeme sťkať s masami. Ony môžu a musia sa pre nás stať legálnym alebo pololegálnym východiskom na obranu každodenných záujmov mas. Na využitie týchto

<sup>4</sup> Sborník *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 51.

<sup>5</sup> Archív Továrne na káble (zápisnica spísaná 18. X. 1939 zo zasadnutia závodného výboru gumónových závodov Továrne na káble úč. spol. v Bratislave).

možnosti musia komunisti bojovať o volené funkcie vo fašistických masových organizáciách, aby nadviazali styk s masami, musia sa raz navždy zbaviť predsudku, akoby činnosť tohto druhu revolučnému robotníkovi nesvedčila a bola pre neho nedôstojná.<sup>6</sup> Súdruh Dimitrov ďalej zdôraznil, že k tomu, aby sa masy mohli priviesť k rozhodnému boju za zvrhnutie fašistickej diktatúry, bolo treba vziať robotníkov násilím vohnaných alebo z nevedomosti vstúpivších do fašistických organizácií do najelementárnejších hnutí na obranu ich hospodárskych, politických a kultúrnych záujmov.

V zmysle týchto smerníc, vytýčených súdruhom Dimitrovom, vykonávali ilegálne bunky svoju činnosť v bratislavských závodoch. Niektorí členovia závodných buniek boli vyslaní svojou organizáciou priamo do fašistických organizácií, ako do HSUS, HG, nemeckí súdruhovia do DP. Mimoriadne dôležitá bola práca v kresťanských, maďarských a nemeckých odboroch, pretože v nich boli organizované najväčšie masy robotníctva. Práve cez odhorové organizácie mohla strana viesť masy robotníctva do boja za ich každodenné požiadavky. Pri vysielaní komunistov do fašistických organizácií sa muselo postupovať veľmi opatrne. Komunisti známi masám ešte z predmnichovskej republiky nemohli vstúpiť do fašistickej organizácie, pretože by sa kompromitovali medzi masami robotníkov, ktorí nemohli vtedy chápať túto taktiku strany. Do fašistických organizácií vstupovali preto menej známi komunisti, ktorí však požívali sympatie robotníkov. Dôležitou úlohou bolo aj to, aby sa strana uchádzala o slobodne volené funkcie vo fašistických organizáciách, lebo práve tieto funkcie umožňovali ilegálnym členom strany legálne bojovať za práva a požiadavky robotníkov.

V podniku BEUS (Bratislavská elektrická úč. spol.) boli do vedenia kresťanských odborov zvolení aj ilegálni pracovníci. Z iniciatívy týchto kresťanských odborov vyvinuli medzi riadičmi električiek veľké hnutie za získanie uzavretých vozidiel, v ktorých by boli umiestnené i sedadlá pre vodičov.<sup>7</sup> Riaditeľstvo závodu snažilo sa paralyzovať toto hnutie, no i napriek tomu boj skončil úspešne. Už koncom roku 1939 niektorí riadiči v Bratislave chodili na moderných vozidlách. Komunisti v tomto podniku presadili cez kresťanské odbory aj požiadavku robotníkov, týkajúcu sa výmeny jednosmerných zberačov prúdu na tzv. pantografy. Tieto zberače prúdu boli výhodnejšie v porovnaní s predošlými, pretože sa pri obratoch nemuseli prehadzovať. Pri prehadzovaní sa zberače prúdu často zlámali a podľa stanov závodu museli robotníci tieto škody hradiť a okrem toho zaplatiť vysokú peňažitú pokutu. Z týchto pokút a iných spôsobov okrádania robotníkov plynuli riaditeľstvu závodu veľké zisky, z ktorých si riaditeľstvo so správou závodu založilo tzv. čierny fond. Pod titulom vianočného, výkonnostného, rôznych odmien ap. čerpali z neho potom tisíce korún. Podobne postupovali ilegálni pracovníci aj v iných závodoch. Využívali fašistické organizácie na presadzovanie každodenných požiadaviek robotníkov a takýmto spôsobom zapájali masy do hnutí, ktoré, aj keď spočiatku neprebíhali otvorene pod heslami boja proti fašizmu, objektívne mali protifašistický charakter, pretože stáli masy proti fašistickej diktatúre, proti vykorisťovaniu domácou a cudzou buržoáziou.

Keď fašisti zistili, že komunisti napriek zákazu komunistickej strany neprestali v činnosti, zvýšili svoju ostražitosť, chcúc hneď v zárodku potlačiť každý protišťatny prejav.

<sup>6</sup> G. M. Dimitrov, *Výbor z projevů a článků*, Praha 1950, 84—85.

<sup>7</sup> Neuzavreté vozy vystavovali riadičov zdravotnému nebezpečenstvu.

Preventívnym opatrením, ktoré malo znevážiť v očiach pracujúcich komunistickú stranu, idey, ktoré hlásala, i boj, ktorý viedla, bola protibolševická agitácia literatúrou, tlačou a pod. Za týmto účelom otvorili v Bratislave 22. marca 1939 protibolševickú výstavu, ktorej vedúcim heslom bolo: „Nepriateľ bolševikov naším priateľom, priateľ bolševikov naším nepriateľom.“<sup>8</sup>

Slovenskí fašisti začali vydávať i protibolševické nástenné noviny. V Rači organizovala komunistická strana po vydaní prvého čísla protibolševických nástenných novín veľkú letákovú akciu, spojenú s písaním hesiel na ploty, maľovaním odznakov strany — hviezdy a kladiva. Cez noc bola celá Rača zaplavená protifašistickými letákmi, červenými zástavkami a na 20 metrovom topole pri stanici sa objavila veľká červená zástava. Tejto akcie sa zúčastnili aj robotníci bratislavských závodov bývajúcí v Rači.

Sieť ilegálnych pracovníkov v závodoch sa rozvetvovala po celom okolí Bratislavy — do Prievozu, Svätého Jura, Dúbravky, Ivanky, Vajnor (Dvorník) — všade tam, odkiaľ robotníci dochádzali do práce. Protifašistické hnutie sa vyvinulo aj v Karlovej Vsi v iniciatívny členov základnej organizácie komunistickej strany v tamomšom mestskom podniku — vodárni.

Slovenská fašistická vláda, ktorá odbúravala slovenskému pracujúcemu ľudu aj oklieštené práva, ktoré mu poskytovala meštiacka demokracia, zakázala oslavy 1. mája 1939.<sup>9</sup>

Pred 1. májom policajný aparát fašistického slovenského štátu vystupňoval svoju činnosť. Zbieral zoznamy starých komunistov, pátral po ilegálnych pracovníkoch, nespokojencoch, zatváral tesne pred 1. májom na 3-4 dni komunistov, známych z dôb legality i napriek tomu, že nemali proti nim žiadne dôkazy.

Keď sa komunistická strana dozvedela o tomto opatrení vlády, začala proti zákazu organizovať prvomájové oslavy, využijúc na to veľké pobúrenie robotníkov vyvolané vládnym rozhodnutím. Keďže vláda nechcela, aby z prvomájových osláv — konaných proti vládnemu nariadeniu — vznikol revolučný protivládny prejav, radšej vydala 29. apríla nové nariadenie, ktorým oslavy 1. mája povolila. Toto rozhodnutie vlády bolo dôkazom jej slabosti.

Po povolení prvomájových osláv ústredie komunistickej strany muselo sa prispôbiť novej situácii. Orgány komunistickej strany cez svojich inštruktorov inštruovali základné organizácie v tom zmysle, že hoci sú to oslavy fašistické, robotníci a všetok pracujúci ľud sa ich má zúčastniť a využiť ich na manifestáciu za odvrátenie vojnového nebezpečenstva.

Mnohé základné organizácie pre nedostatok času (nariadenie bolo zmenené len dva dni pred 1. májom) nebolo možno správne inštruovať. Tak sa manifestácie mnohí robotníci nezúčastnili, považujú ju za fašistickú.

Nespokojnosť pracujúcich stále vzrastala, pretože ich už nebolo možno uspokojiť sľubmi, ktorých ľživosť prehliadli.

V dôsledku zníženia výroby len na tie výrobné odvetvia, ktoré vyhovovali nemeckému vojnovému hospodárstvu, a územných zmien po Mníchove a po 14. marci, v dôsledku nedostatku surovín, obmedzených obchodných stykov, nedodávaním surovín z Nemecka alebo prílivom hotových výrobkov z ríše v niektorých bratislavských závodoch, ako napr. v Tungsrame (t. č. Tesla) sa už roku 1939 začalo s hromadnou výlukou robotníkov z práce na 14 dní, na mesiac, ba aj na viac mesiacov.

<sup>8</sup> Slovák z 22. marca 1939.

<sup>9</sup> Prípís Ministerstva hospodárstva z 19. apríla 1939, uložený v archíve bývalého okresného úradu v Bratislave, č. Prez-RL 72314/39.



Vedenie závodu poskytlo prepusteným robotníkom, ktorí nemali iné zárobkové možnosti, jednomesačnú mimoriadnu pomoc vo výške 30 Ks.<sup>10</sup>

V Tungstrame sa prepúšťanie robotníkov ešte za zhoršených podmienok robilo aj v ďalších rokoch. Toto, prirodzene, vyvolalo rozhorčenie u robotníkov, takže firma Tungstram bola nútená intervenovať v Obchodnej a priemyselnej komore v Bratislave za zlepšenie situácie. Ani táto intervencia však nezlepšila postavenie robotníkov. Roku 1940 bolo prepustených ešte viac robotníkov, niekoľkokrát bolo z práce vyradené dokonca celé osadenstvo podniku okrem učňov a týždenníkov (týždenne platení zamestnanci). Z prepustených robotníkov dostávali podporu len členovia fašistických organizácií.<sup>11</sup>

Ani v ostatných závodoch neboli pomery omnoho lepšie. V mestských podnikoch sa viedol tuhý boj medzi robotníkmi a správou podnikov o tzv. definitívu. Definitívni robotníci mali totiž určité výhody v porovnaní so sezónnymi robotníkmi. Aby robotník v mestskom podniku mohol dosiahnuť definitívu, musel tam byť zamestnaný aspoň jeden rok. Len vtedy mal robotník nárok na dovolenku, vianočné, podliehal penzijnému fondu a mal predpoklady dostať sa do vyššej mzdovej kategórie. Správa závodu v snahe o čím vyššie zisky to využila tak, že tesne pred nárokom na definitívu vyhodila robotníka z práce a potom ho znovu prijala ako sezónneho robotníka. Členovia HSES, DP, HG na rozdiel od ostatných neorganizovaných robotníkov vo fašistických organizáciách, dokonca aj na rozdiel od členov kresťanských odborov, nielenže nemali podobné ťažkosti pri dosiahnutí definitívy, ale požívali ešte aj zvláštne práva.

V Dynamitke sa zasa majitelia podniku snažili zamestnávať čím menej odborných robotníkov, pretože títo by boli poberali vyššie mzdy. Na odborné práce dosadzovali výlučne Nemcov, hoci ich často museli zaučať do práce niektorí odborní robotníci, ktorí boli nútení vykonávať prácu nekvalifikovaného robotníka.<sup>12</sup>

Toto presvedčovalo robotníkov bratislavských závodov stále viac, že slovenský fašizmus — verný služobník Hitlerov — je nepriateľom robotníckej triedy. Táto situácia, nepriaznivá pre robotnícku triedu, uľahčovala ilegálnym komunistickým pracovníkom rozširovať svoju ilegálnu sieť, získavať ďalších sympatizujúcich, pomáhala im vymaňovať robotníkov zo zajatia fašistickej demagógie. Účinným prostriedkom na získavanie mas boli ilegálne letáky, vydávané komunistickou stranou. Do závodov sa tieto letáky dostávali cez kolportérov z vyššieho vedenia strany, ktorí ich odovzdávali ďalej príslušným závodným bunkám cez ich vedúcich. Vedúci rozdali letáky medzi členov bunky, ktorí ich ďalej rozširovali. Prostredníctvom ilegálnych pracovníkov bývajúcich mimo Bratislavy sa tieto letáky dostávali i do okolia Bratislavy.

Letáky strany objasňujúce najvážnejšie otázky dňa na Slovensku i za hranicami zohrali dôležitú úlohu medzi masami. Ukázalo sa to najmä pri zpráve o podpísaní sovietsko-nemeckého paktu o neútočení 23. augusta 1939. Dezorientované masy robotníctva, ba aj niektorí ilegálni pracovníci a sympatizujúci s protifašistickým hnutím nesprávne chápali tento krok Sovietskeho sväzu. Preto vyššie orgány ilegálnej strany ihneď podnikli opatrenia, aby objasnili svojim členom a ich prostredníctvom zasa masám správny postup Sovietskeho sväzu. Už v deň uzavretia dohody zišiel sa bratislavský výbor na mimoriadnu schôdzu, ktorú viedol súdruh Štefan Szabó, vedúci ilegálnej organizácie v Bratislave. Na tejto schôdzi bol prerokovaný význam paktu o neútočení.

<sup>10</sup> Archív Tungstramu (Tesla), zápisnica, č. 56785/živn.

<sup>11</sup> Archív Tungstramu (Tesla), zápisnica fy Tungstram zo dňa 19. XII. 1939.

<sup>12</sup> Dimitrovec, záv. časopis Závodu J. Dimitrova, 22. VII. 1950.

Dôležitú úlohu pre správne pochopenie podstaty paktu o neútočení medzi masami zohral leták, koncipovaný súdruhom J. Osohom, členom I. ÚV KSS, v ktorom sa správne hodnotí význam tejto dohody, ku ktorej bol Sovietsky sväz donútený trvalou snahou západných imperialistov vyvolať vojnu medzi Nemeckom a SSSR. V závere letáku sa hovorilo: „Sovietsky sväz môže uzatvárať zmluvy s inými kapitalistickými štátmi, keď ide o to, zachovať mier pre sovietsky ľud a zachovať jeho revolučné výdobytky. No to neznamená, že by bol uzavretý akýkoľvek pakt medzi fašizmom a komunizmom. Naopak, náš boj proti hitlerizmu a jeho slovenským lokajom nie lenže neochabne, ale v podmienkach vojny sa zosilní a zintenzívni s tým zameraním, aby 1. septembra 1939 vzniknutá vojna bola poslednou veľkou vojnou ľudstva a skončila porážkou najdravšieho imperializmu, imperializmu nemeckého.“<sup>13</sup>

Takto strana pri každej významnejšej udalosti vynaložila všetko svoje úsilie na to, aby správne a pohotovo reagovala a tak mohla správne orientovať a viesť masu do aktívneho boja proti fašizmu.

\*

1. septembra 1939 Nemecko prepadlo Poľsko, čím sa rozpútala druhá svetová vojna. Keď sa tisoovsko-tukovský fašistický režim dobrovoľne prihlásil po boku Nemecka do vojny proti Poľsku, komunistická strana vynaložila všetko svoje úsilie, aby ochromila vojnové snahy fašizmu. Ústredný výbor KSS vydal proti tejto vojne dva letáky: *Stanovisko k otvorenej nemecko-poľskej vojne* a *Prevolanie k poľskej vojne*, v ktorých odhaľuje pravé pozadie tejto lupičskej vojny nemeckých a slovenských fašistov proti bratskému slovanskému národu a vyzýva ľud do boja proti fašizmu. Tieto letáky boli rozšírené medzi najširšie masu ľudu.

V bratislavských závodoch členovia huniek sa neuspokojili len s rozširovaním týchto letákov, ale aj osobne presviedčali svojich spolurobotníkov, ktorí dostali zvolávacie listky, aby vyvinuli protestné akcie a aby sa v prípade nasadenia na front pripojili k bratskej poľskej armáde. Podobná presvedčovacia kampaň prebiehala po celom Slovensku. Úsilie strany nevyšlo nazmar.

Vo Zvolene a v Kremnici došlo pred výpravou jednotlivých útvarov na front k otvoreným vzburám. Funkcionárov HG, ktorí chceli prehovoriť k vzbúreným vojakom, vyhnali zo stanice. K podobným vzburám došlo aj v iných vojenských posádkach, ako v Kežmarku a v Levoči.<sup>14</sup>

Tieto prvé veľké vystúpenia, namierené proti fašistickej diktatúre boli prejavom toho, že protifašistické hnutie na Slovensku nadobudlo nové, otvorené formy boja. Boli ďalej prejavom toho, že masová základňa fašizmu sa začína rozpadávať.

Strana na základe tejto skutočnosti musela prikročiť k niektorým organizačným a iným opatreniam, ktoré by jej umožňovali rozvinúť ešte plúši a úspešnejší boj proti fašizmu. V jeseni 1939 sa v Bratislave utvorilo oblastné hyro.<sup>15</sup>

V dôsledku toho, že sa pozície strany upevnili aj v bratislavských závodoch, že príliv bojovníkov do huniek, počet sympatizujúcich a nespokojencov s fašizmom bol stále väčší, zlepšilo sa aj vedenie ilegálnej organizačnej siete v závodoch. Popri štyroch rajónoch bol v Bratislave utvorený ďalší rajón, zodpovedný za prácu v závodoch.

<sup>13</sup> *Padli za slobodu*, Bratislava 1954, 67—68.

<sup>14</sup> Archív Ústavu dejín KSS — *Pamäti Ota Krajňáka*.

<sup>15</sup> Do bratislavskej oblasti vtedy patrili: Mesto a okres Bratislava a okresy: Trnava, Malá Lúča, Nitra, Skalica, Hlohovec, Modra, Senica, Topoľčany, Zlaté Moravce.

Najdôležitejšie podmienky úspešnej ilegálnej činnosti strany: pevná ilegálna organizácia, dobre vybudovaný technický aparát strany a pre vedenie masového protifašistického boja vhodná vnútropolitická a zahraničná situácia v jeseni 1939 už existovali. Tieto podmienky znamenali začiatok nového obdobia národnooslobodzovacieho boja, v ktorom strana popri upevňovaní a zdokonaľovaní organizačnej siete cez vedenie bojov za každodenné požiadavky pracujúcich vytvárala jednotný front robotníckej triedy a húževnatou ideologickou prácou viedla boj za izoláciu fašistickej vlády.<sup>16</sup>

Jeseň 1939 znamenala začiatok nového obdobia nielen všeobecne pre celé národnooslobodzovacie hnutie slovenského národa, ale aj špeciálne pre ilegálne protifašistické hnutie v bratislavských závodoch.

Prvé obdobie boja ilegálnej strany (obdobie od 6. októbra 1938, keď komunistická strana prešla do ilegality, až do jesene 1939) bolo obdobím organizačných príprav a zbierania skúseností z podzemnej činnosti. Toto obdobie bolo vyplnené úsilím strany založiť a upevniť pozície strany v každom väčšom závode, rozširovať rady sympatizujúcich, presviedčať a ozrejmovať robotníkom každú pálčivú otázku dňa, čeliť fašistickému vplyvu na robotníkov, prenikať do fašistických organizácií a zvnútra ich rozkladať bojom robotníkov za ich každodenné požiadavky. V aktívnej bojovej činnosti, v praktickej práci strana preverovala a zoceľovala svoje rady.

V novom období strana vedie robotníkov v závodoch do protiútokov proti fašizmu, do úspešného boja za splnenie ich každodenných požiadaviek, za zvýšenie miezd a drahotnú výpomoc. Strana do tohto hnutia zapája čo najširšie masy robotníctva. V tomto období strana prechádza od najnižšej formy boja za splnenie práv a požiadaviek robotníctva až k štrajku ako najvyššej forme boja, ktorý znamenal veľký úspech pre robotnícku triedu, lebo ukázal jej silu a neohrozenosť v hájení svojich záujmov i v podmienkach najostrejšej fašistickej diktatúry.

Dôležitým medzníkom medzi týmito dvoma obdobiami boja ilegálnej strany proti fašistickej diktatúre boli *Smernice pre vnútrostranícku organizačnú a ideologickú kampaň*, ktoré vydala strana v októbri 1939.

V smerniciach strana okrem hodnotenia medzinárodnej situácie, zdôraznenia správneho postupu Sovietskeho svazu pri uzavretí paktu o neútočení objasňovala dôslednú mierumilovnú politiku Sovietskeho svazu a jednoznačne orientovala náš národnooslobodzovací boj na SSSR, zhrnula skúsenosti z doterajšej práce strany v ilegality a vytýčila ďalšie úlohy v organizačnej a ideologickej práci strany. Z týchto úloh zdôraznila najmä potrebu zosilniť činnosť závodných buniek v HG, ľudovej strane a v odboroch. Cez tieto organizácie mala strana v závodoch pripravovať najrôznejšie akcie od závodných schôdzok, prípisov a protestov cez deputácie a demonštrácie až po štrajky. Robotnícke hnutie v tomto období sa malo viesť za okamžité zvýšenie miezd a plátov, za drahotné prídavky a výpomoci, proti zdražovaniu, za podporu nezamestnaných. Toto všetko sa malo orientovať na hlavný cieľ — na porážku fašizmu a nastolenie vlády ľudu.<sup>17</sup>

V duchu *Smerníc pre vnútrostranícku, organizačnú a ideologickú kampaň* organizovala komunistická strana demonštrácie, sabotáže, štrajky a iné protištátné činy, ktoré podlamovali a ochromovali vojnové úsilie ľudáckych zapredancov, mobilizovala a viedla masy do aktívneho boja proti fašizmu, do boja, ktorý mal vyústiť v povstaní celého národa za jeho slobodu a nezávislosť.

<sup>16</sup> Sborník *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 54.

<sup>17</sup> Archív Ústavu dejín KSS, č. 294653.

Vedúcu úlohu v národnooslobodzovacom boji mala robotnícka trieda na čele so svojou politickou reprezentantkou, komunistickou stranou. Túto úlohu robotníckej triedy vyjadril už v máji 1939 súdruh Široký, keď povedal: „Slovenská robotnícka trieda je povolaná k tomu, aby sa postavila do čela národných záujmov ľudu, aby okolo seba zjednotila všetky vrstvy ľudu a skrížila úsilie slovenskej reakčnej buržoázie, ktorá chce zamedziť národnooslobodzovací boj.“<sup>18</sup>

Komunistická strana musela v národnooslobodzovacom hnutí bojovať nielen proti nemeckému a domácejmu fašizmu, ale aj proti úkladom československej buržoázie, ktorá usmerňovala svoju činnosť v duchu politických úsilí skupiny československej emigrácie v Londýne na čele s dr. Benešom. Jej cieľom bolo obnovenie Československej republiky na starých predmnichovských základoch. Preto „odboj“, ktorý plánovala, bol zameraný tak, aby z boja proti fašistickým okupantom bol vyradený ľud, pretože účasť ľudu v národnooslobodzovacom boji a jeho príchod k moci zne- možňoval uskutočnenie jej reakčných plánov. Vo svojej politickej koncepcii Beneš zavrhol orientáciu na Sovietsky sväz a pridržiaval sa západných mocností, ktoré mu mali umožniť návrat do ČSR.

V rokoch 1939—1940, keď Beneš veril v možnosť urovnania konfliktu medzi Nemeckom a západnými mocnosťami, hlásal politiku vyčkávania, ktorej úlohou bolo paralyzovať národnooslobodzovacie hnutie českého a slovenského ľudu.

Hoci sa Benešovi jeho politikou „vyčkávania“ a pasívnej rezistencie nepodari- lo zamedziť aktívny boj slovenského ľudu proti fašizmu, „predsa táto politika narobila v národe nesmierne škody. Vytvárala ilúzie o nevyhnutnosti „spolupráce“ s Nemeckom, napomáhala upevňovať ducha odporu proti okupantom“.<sup>19</sup>

I v bratislavských závodoch podľahli niektorí robotníci vplyvu Benešovej politiky. Roku 1939 sa v závodoch objavili i letáky, písané v duchu československy oriento- vanej buržoázie, úlohou ktorých bolo odvádzať robotníkov od boja proti fašistickej diktatúre, od ich hnutia za každodenné požiadavky. Politika hlásaná Benešom mala značný vplyv na robotníkov najmä v tých závodoch, v ktorých strana ani za legality nemala žiadne pozície, kde si ich musela vydoberať a upevniť len v priebehu roku 1939, ako napr. v mestských podnikoch. Úsilím členov ilegálnych závodných buniek sa podarilo zamedziť tento škodlivý vplyv Benešovej politiky tým, že čoraz viac robotníkov vtahovali do hnutia za každodenné dielové požiadavky, ktoré sa tak stávalo masovejším a plnším.

Výsledky dosiahnuté týmto hnutím presvedčovali o správnosti politickej línie komunistickej strany. Ďalším účinným prostriedkom v boji proti vplyvu reakčnej londýnskej buržoáznej kliky na robotníctvo, ako aj v boji proti fašizmu bolo vydávanie ilegálnych tlačív, letákov a časopisov, v ktorých strana pred ľuďom odhaľovala pravú tvár buržoázie a ukazovala mu jedinú správnu cestu, národnooslobodzovací boj.

Začiatkom roku 1940 začala KSS vydávať svoj ilegálny orgán Hlas ľudu. Tento ústredný orgán ilegálnej komunistickej strany vychádzal od januára 1940 viac-menej pravidelne každý mesiac až do oslobodenia.<sup>20</sup> V bratislavskej oblasti pod vedením s. Štefana Szabóa — oblastného tajomníka strany a člena oblastného byra v Bratislave — vychádzali okrem ústredného orgánu strany Hlas ľudu časopisy Kládivo, Hammer, Hlas dediny a iné.

Koncom roku 1939 sa utvorila silná ilegálna organizácia typografův, ktorá

<sup>18</sup> Široký, *Za šťastné Slovensko...*, Praha 1953, 55.

<sup>19</sup> Sborník *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 42.

<sup>20</sup> M. G o s i o r o v s k ý, *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 20.

mala roku 1940 okolo 20 členov. Táto organizácia sa delila na dve skupiny: na technickú skupinu, ktorá pracovala v technickom aparáte ilegálnej komunistickej strany v Bratislave, a na skupinu, ktorá pracovala politicky. Technickej skupine sa podarilo za pomoci vyšších orgánov z ilegálnej komunistickej strany zaobstaraf ručný tlačiarenský lis, ktorý umiestnili v záhrade na Račanskej ulici (teraz ul. Februárového víťazstva).<sup>21</sup> Na tomto tlačiarenskom lise tlačili niektoré čísla Hlasu ľudu vtedy, keď ich z technických a iných dôvodov nemohli tlačiť v Martine. Tlačiarenské práce na tomto lise vykonával typograf s. Gajdoš a člen technickej skupiny typograf s. Engel, ktorý bol jedným z najobetavejších ilegálnych sadzačov v Bratislave.

Pre továrenské robotníctvo vychádzal roku 1940 časopis Kladivo, ktorý až do roku 1941 vychádzal cyklostylovaný. Pre vydávanie tohto časopisu sa začiatkom roku 1941 podarilo zorganizovať malú tlačiareň, ktorá bola umiestnená v Rači.<sup>22</sup>

Popri Hlase ľudu a časopise pre školenie funkcionárov a členov KSS Boľševická zástava, ktorý vychádzal v Hlohovci, bolo Kladivo jedným z najrozšírenejších a najobľúbenejších časopisov továrenských robotníkov. Kladivo doručovali do závodov kolportéri, ktorí dodávali príslušný počet exemplárov tohto časopisu im prideleným závädom cez vedúcich ilegálnych buniek alebo členov závodných buniek, a títo zas boli poverení pravidelným dodávaním ilegálnej tlače. Vydávanie a rozširovanie tohto časopisu sa muselo konať v medziach najprísnejšej konšpirácie, čo vyžadovalo mnoho práce, opatrnosti a obetavosti. S akou opatrnosťou pracovali súdruhovia na tomto poli, môžeme sa dozvedieť z tajného prípisu prezídia Ministerstva vnútra a prednostu ÚŠB zo dňa 16. októbra 1940, adresovaného všetkým policajným riaditeľom, okresným náčelníkom, v ktorom ÚŠB píše o zvýšenej činnosti ilegálnej komunistickej strany, pričom uvádza, že už vyšlo piate číslo Kladiva a jej sa podarilo vypátrať iba dva exempláre tohto časopisu. ÚŠB sa teda dozvedela a vydávaní Kladiva, ktoré vychádzalo od začiatku 1940 a ktoré čítalo tisíce robotníkov, iba v októbri 1940 pri vydaní piateho čísla.<sup>23</sup>

Časopis Kladivo sa vydával aj pre nemeckých robotníkov pod názvom Hammer. Dopisovateľmi Kladiva boli i mnohí robotníci, komunisti z bratislavských závodov, ktorí sa v svojich článkoch zaoberali aktuálnymi otázkami vo svojom závode, odhaľovali pred robotníkmi pravú tvár vykorisťovateľov, poukazovali na fašistický teror v závodoch a mimo nich, agitovali robotníkov do aktívneho boja za splnenie ich požiadaviek.

Ilegálna tlač zohrala dôležitú úlohu medzi masami. Bola pomocníkom v masovej práci, v jednotlivých akciách, každodennej činnosti, bola vhodným prostriedkom pre nadväzovanie spojenia s pracujúcimi masami a na ich zomknutie okolo strany. Lenin, keď hovoril o poslaní a úlohách tlače, povedal: „Úloha novin sa neobmedzuje len na rozširovanie ideí, len na politickú výchovu a získavanie politických spojencov. Noviny nie sú len kolektívnym propagátorom a kolektívnym agitátorom, ale aj kolektívnym organizátorom.“<sup>24</sup>

Skutočne ilegálna tlač v závodoch nielenže vnášala nové idey, svetlo a poznanie do robotníckych radov, ale dodávala im aj bojového ducha, úspešne bojovala proti fašistickej propagande, organizovala ich a viedla do boja za splnenie ich každo-

<sup>21</sup> Osobné spomienky s. Engela a J. Ruffa, Bratislava.

<sup>22</sup> Z osobných rozpomienok K. Ivaniča a K. Polakoviča, Rača.

<sup>23</sup> Archív Ústavu dejín KSS — Pamäti Ota Krajčáka.

<sup>24</sup> Lenin—Stalin—Gottwald—Široký, *O tlači*, Bratislava 1951, 62—63.

denných požiadaviek, zoznamovala pracujúcich s taktikou a spôsobmi triedneho boja, ukazovala im cestu k oslobodeniu spod fašistického jarma.

Dôkazom toho, že ilegálna komunistická tlač úspešne plnila svoje poslanie v bratislavských závodoch, bolo stále rastúce hnutie za zlepšenie miezd a drahotné výpomoci, ktoré nadobúdalo každým dňom masovejší a ostrejší charakter.

Koncom rokov 1939 a 1940 sa pomery robotníkov v závodoch neustále zhoršovali. Zatiaľ čo sa zisky kapitalistov stále zvyšovali a drahota každým dňom stúpala, mzdy robotníkov zostali stále na rovnakej úrovni.

Tatra banka, ktorá reprezentovala hlavných slovenských kapitalistov, vykazovala za rok 1939 zvýšený zisk približne o 100 %. Za rok 1938 vykazovala Tatra banka čistý zisk v sume 59.096,95 a vyplatila 2,5 % dividendy, za rok 1939 už vykázala čistý zisk v sume 1,174.919,85 a vyplatila 3,75 % dividendy.<sup>25</sup>

Tieto neobyčajne vysoké zisky fabrikantov, veľkoobchodníkov a arizátorov zodpovedali vysokému stupňu vykorisťovania robotníkov a celého pracujúceho ľudu. Podľa zpráv vo vtedajšej tlači celkový priemer zdrazenia životných potrieb v januári 1940 voči januáru 1938 vykazovalo zvýšenie o 54,2 %.<sup>26</sup>

Popri týchto vzrastajúcich ziskoch kapitalistov a stále stúpajúcej drahote mzdy robotníkov zostali na tej istej úrovni ako roku 1938, čo nemohol zamlčať ani fašistický orgán Slováč, ktorý 7. marca 1940 napísal: „Podľa štatistiky zostali mzdy roku 1939 v podstate na tej istej úrovni, ako boli roku 1938, hoci ceny každodenných potrieb boli dosť značne zvýšené.“<sup>27</sup>

Podľa skreslenej oficiálnej štatistiky roku 1939 bežmála dve tretiny robotníkov bolo v štyroch najnižších mzdových triedach, kde priemerná denná mzda sa pohybovala od 4 do 16 Ks.<sup>27</sup>

Komunistická strana cez Kladivo, Hlas ľudu, letáky a závodné bunky vyzývala robotníkov do boja za zlepšenie ich postavenia, za zmiernenie biedy. Výzva KSS nezostala u robotníkov v závodoch bez ozveny. Z iniciatívy ilegálnych pracovníkov naliehali robotníci na závodné výbory, odborové organizácie, aby sa postavili za ich spravodlivé a minimálne požiadavky. Organizovali a posielali deputácie k sekretárom odborových organizácií, na riaditeľstvá podnikov i k samej vláde.

Predstavitelia fašistickej vlády Tuča a Mačch sa pokúsili hnutie robotníkov paralyzovať pomocou ich exponentov v kresťanských odboroch, Čavojského a iných.

Neoceniteľným pomocníkom pri boji robotníkov v bratislavských závodoch bolo Kladivo, ktoré odhaľovalo vykorisťovateľov a fašistických exponentov v jednotlivých závodoch, volalo robotníkov do boja bez ohľadu na národnostnú a politickú príslušnosť, ozrejmovalo im otázky dňa v závode, krajine i za hranicami, ukazovalo im perspektívu ďalšieho boja.

Neobyčajne silne sa mzdové hnutie vyvinulo v najväčšej bratislavskej továrni Gumon, kde postavenie robotníkov bolo skutočne viac než kritické.

Robotníčka dostávala hodinový plat 2,30 Ks, hodinová mzda robotníka činila 4,80 Ks. Zatiaľ však generálny riaditeľ Jozef Häck zarobil ročne 480.000 Ks, práve toľko, čo 40 robotníkov spolu.<sup>28</sup>

V tomto závode bola pálčivá najmä otázka žien, ktoré konali tie isté práce ako muži za nepomerne nižšie mzdy. Napríklad lisovačka musela urobiť za hodinu 30

<sup>25</sup> Slováč z 11. II. 1940.

<sup>26</sup> M. G o s i o r o v s k ý, *Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 14.

<sup>27</sup> Slováč zo 7. III. 1940.

<sup>28</sup> Kladivo č. 1, ročník 1940.

odtlačkov za mzdu Ks 2,80, kým muž dostal za ten istý výkon 5,— Ks. A výrobky žien mali rovnakú cenu ako výrobky mužov.<sup>29</sup>

Podobné bolo postavenie žien aj v ostatných továrňach v Bratislave. Napríklad v Tungsráme ženy vykonávali tie isté práce ako muži, ale ich hodinová mzda bola o 55 % nižšia. Ženy nemali v tejto továrni svoje zastúpenie v závodnej rade, aj keď boli organizované v slovenských alebo v nemeckých odboroch. Robotníčky z Tungsramu píše o tom v Kladivo: „Keď sme žiadali zastúpenie, nepripustili jednoducho našu dôverníčku, ktorá sa odvážila žiadať predložiť. Ženy majú nižšie platy ako muži. To je možné len v kapitalizme, v ktorom klamú socializmom národnej pospolitosti. Socializmus sa prejavuje tým, že kamarát riaditeľ závodu pár ráz do roka sedí s nami za jedným stolom.“<sup>30</sup>

Na základe tejto skutočnosti závodné bunky, v ktorých obetavo pracovali i niektoré robotnícke ženy, spájali mzdové hnutie robotníkov s hnutím za zrovnoprávnenie žien. Tento boj bratislavských robotníčiek sa viedol pod heslom: „Aj nám svieti na našej ceste žiarivý príklad SSSR, kde muži majú za rovnakú prácu rovnakú plácu a kde niet rozdielu medzi plácami robotníkov a robotníčiek.“<sup>31</sup>

Majitelia Gumonky v snahe o maximálny zisk zaradili robotníkov pracujúcich na strojoch do platovej stupnice C, do ktorej podľa kolektívnej zmluvy patria len pomocní robotníci. Keď sa robotníctvo Gumonky domáhalo zvýšenia miezd, keď žiadalo zaradenie robotníkov od strojov do platovej stupnice B, do ktorej patrili zapracovaní robotníci, keď sa ženy domáhali zrovnoprávnenia miezd, tak riaditeľstvo dalo príkaz vyvesiť do všetkých oddelení vyhlášku *Do povedomosti robotníctvu*, v ktorej sa pod hrozbou trestu zakazovalo robotníkom intervenovať u závodného výboru.

Pod nátlakom robotníkov bola táto vyhláška za dve hodiny odstránená.

Ani v nemeckom závode Dynamit-Nobel, ktorý bol kontrolovaný koncernom I. G. Farben, neboli pomery lepšie. Nemeckí a slovenskí robotníci tu museli v najnehygienickejších podmienkach a za žobrátku mzdu otročiť pre nemecký imperializmus. Zatiaľ čo úradníci tejto továrne zarobili asi šesťkrát viac ako robotníci a bývalý riaditeľ tejto továrne Philip bral odstupné vo výške 27.000 Ks<sup>32</sup> mesačne, robotníci nemali prostriedky ani na zakúpenie najnutnejších životných potrieb. O životnej úrovni robotníkov tejto továrne hovorí list robotníčky Anny Putzovej, ktorým žiadala ženu generálneho riaditeľa, aby jej darovala obnosené šatstvo po deťoch pre jej štvrté dieťa, ktoré sa má narodiť. Vo svojom liste robotníčka písala aj o tom, že jej muž chodí do práce bez jedla, len preto, aby sa deti mohli najesť.<sup>33</sup>

Do tohto závodu sa prijímali dvaja nemeckí robotníci na jedného Slováka. Nemeckým robotníkom sa príspevok na odhory sťahoval priamo zo mzdy, aby sa tak zabezpečil istý dôchodok pre odborárov.<sup>34</sup>

Tieto nepriaznivé životné pomery robotníkov vytvárali vhodnú pôdu pre ilegálnu činnosť strany. Ilegálni pracovníci získavali do svojich radov i nemeckých súdruhov a rozširovali počet sympatizujúcich. Takto sa v Dynamitke tvoril spoločný front robotníkov, ktorí cez príslušné organizácie — odhory, HSES, HG, DP — žiadali zlepšenie pracovných a životných podmienok.

<sup>29</sup> Kladivo č. 3, ročník 1940.

<sup>30</sup> Kladivo č. 6, ročník 1940.

<sup>31</sup> Kladivo č. 6, ročník 1940.

<sup>32</sup> Dimitrovec z 8. V. 1940.

<sup>33</sup> Dimitrovec z 8. V. 1940.

<sup>34</sup> Kladivo č. 6, roč. 1940.

V bratislavskej Továrni na káble bol závodný výbor vo vleku riaditeľstva, ktoré malo záujem na tom, aby nedošlo k celozávodnej schôdzi, na ktorej by robotníci formulovali svoje požiadavky. V tejto továrni kapitalistickí mocipáni — ako o tom písalo *Kladivo* č. 5 z roku 1940 — zanedbávali úplne bezpečnosť pri práci a tak neustále dochádzalo k úrazom.

Kapitalisti v bratislavských továrňach používali rôzne metódy vykorisťovania robotníkov. Napríklad v Tungsstrome zakázali nadčasové hodiny, aby si robotníci nemohli viac zarobiť a ešte stále vyradňovali robotníkov z práce, ale už bez akejkoľvek podpory.

Správa závodu Apollo (t. č. Slovaft), patriaceho ríšskonemeckým kapitalistom, zamestnávala robotníkov 14 dní, potom ich prepustila a opäť prijala. Toto všetko sa robilo preto, aby „veľkonemeckí socialisti“ usporili príplatok na palivo, na pracovné šaty a iné príplatky, ktoré podľa kolektívnej zmluvy patrili stále zamestnaným robotníkom.<sup>35</sup>

Kapitalisti pekárskych podnikov vykorisťovali robotníkov zasa predĺžovaním pracovného dňa. „Za hodiny cez čas nás odbavia pečnom chleba za 5,— Ks“, hovorili pekárski robotníci.<sup>36</sup>

V týchto podnikoch stáli na čele najbezohľadnejšieho vykorisťovania veľkopekári Fleischhacker, Wimmer, Macher a iní, ktorí boli význačnými členmi Deutsche Partei, nemeckých odborov a Kriegsbundu (bojový sväz), ako aj horliví hlásatelia „Volksgemeinschaftu“ (Národné súručenstvo). Propagovanie „Volksgemeinschaftu“ im však neprekážalo, aby ako prví hlasovali proti poskytnutiu 100—150 Ks drahotnej výpomoci robotníkom, keď ju mali vyplatiť raz za dva roky.<sup>37</sup>

Z iniciatívy desaťčlenej bunky v závode Jedla (t. č. Bratislavské pekárne, n. p.) začali pekárski robotníci boj proti tomuto bezohľadnému vykorisťovaniu. Postavili si požiadavky: 1. zvýšiť mzdy pre všetkých pekárskych robotníkov, 2. upraviť pracovnú dobu, 3. vytvoriť komisiu, ktorá by dozerala na poriadok a čistotu v pekárňach a spáľňach tovarišov, 4. vyplácať drahotný prídavok, 5. zvoliť závodnú schôdzu, kde by sa prerokovali tieto otázky, 6. povoliť demokratickú odborovú organizáciu.

Aj robotníctvo ostatných závodov si postavilo svoje požiadavky podľa konkrétnej situácie cez kresťanské, nemecké (Deutsche Gewerkschaft), ako aj maďarské odbory (Magyar szakszervezet).

Mohutné mzdové hnutie robotníkov prinútilo vládu k určitým opatreniam, ktoré nepatrne zlepšili situáciu robotníkov. Vládnym nariadením zo dňa 13. marca 1940 č. 65 Slov. zák. bola poskytnutá jednorazová výpomoc dôchodcom sociálneho poistenia vo výške jednomenačného platu a štátnym príspevkom, ktorý bol oprávnenej osobe vyplatený posledný raz pred 31. marcom 1940, resp. priznaný k tomuto dňu.<sup>38</sup>

Mzdové hnutie robotníkov nebolo týmito drahotnými prídavkami zoslabené, ba naopak, bolo ešte zosilnené, pretože robotníci sa z vlastnej skúsenosti presvedčili, že jedine pomocou tvrdého a neúprosného boja dosiahnu splnenie svojich požiadaviek.

*Ohlas Komunistickej strany Slovenska*, ktorý vydal ÚV z príležitosti prvého výročia rozbitia Československej republiky, mal veľký vplyv na ďalší boj robotníkov proti fašistickej diktatúre a za splnenie ich požiadaviek. Popritom, že strana

<sup>35</sup> *Kladivo* č. 4, roč. 1940.

<sup>36</sup> *Kladivo* č. 4, roč. 1940.

<sup>37</sup> *Kladivo* č. 4, roč. 1940.

<sup>38</sup> *Slovenský robotník* č. 15, roč. 1940.



v ohlase odhalila kapitalistickú vykorisťovateľskú podstatu tzv. slovenského štátu a jeho vazalskú závislosť od nacistického Nemecka, vytýčila pre robotnícku triedu akčné heslá denného boja, v ktorých hospodársky boj spájala s politickými požiadavkami. Na zvýšený mzdový boj, spájaný s politickými požiadavkami robotníkov, vedený v bratislavských závodoch v duchu Ohlasu, odpovedali majitelia podnikov zase len drahotnými príplatkami, lebo sa riadili pokynmi vlády, že „so zvyšovaním miezd treba opatrne pokračovať, lebo by to viedlo k inflácii.“<sup>39</sup>

Robotnícke organizácie v Továrni na káble si vymohli na zamestnávateľovi 27. apríla 1940 drahotný príplatok v priemere 240,— Ks, pričom sa museli zaviazaf, že do konca júna toho istého roku nepredložia ďalšie požiadavky.<sup>40</sup>

V júli 1940 robotníci Továrne na káble, závodu Gumon, akciovej spoločnosti Siemens, úč. spol. K. P. Goerz, železiarne Emailit, firmy Tungsram uzavreli dohodu s Ústredným združením slovenského priemyslu o týždennom drahotnom prídavku vo výške 30,— Ks pre živiteľov rodín, pre ostatných robotníkov 20,— Ks. Táto dohoda platila najneskôr do 31. XII. 1940.<sup>41</sup>

Fabrikanti v tom istom čase, keď namiesto zvýšenia miezd poskytovali robotníkom len drahotnú výpomoc, vymohli si od vlády zvyšovanie cien svojich výrobkov. Hneď po vyplatení drahotných príplatkov nasledovalo znovu zvýšenie cien denných potrieb. Takýmto spôsobom životná úroveň robotníkov ostala na rovnakej výške.

Otázka drahotnej výpomoci v mestských podnikoch sa riešila zvýšením mestských prirážok. „Zvýšenie mestských prirážok o 120 % je jediný spôsob získania úhrady pre splnenie požiadaviek mestského zamestnanectva.“<sup>42</sup> Takto znela odpoveď vládneho komisára mesta Bratislavy dr. Belu Kováča na požiadavku zástupcov mestského zamestnanectva o poskytnutí drahotného prídavku pre zamestnancov podnikov.

Takýmto a iným spôsobom podarilo sa kapitalistom za pomoci vlády vyplatíť drahotné prídavky miesto na účet svojich miliónových ziskov na úkor robotníkov a pracujúceho ľudu. Komunistická strana tento podvod odhaľovala pred robotníkmi a viedla ich ďalej do boja za zvýšenie miezd na úkor fabrikantov. Tento boj robotníkov bratislavských závodov bol neobyčajne ťažký, najmä preto, že prebiehal v podmienkach ostrej fašistickej diktatúry.

\*

Tzv. slovenskému štátu nestačil už policajný aparát, preto už v druhej polovici roku 1939 začal s budovaním ÚŠB (Ústredňa štátnej bezpečnosti). Prezídium Ministerstva vnútra 30. februára 1940 hlásilo všetkým županom... „Podľa rozvrhu práce Ministerstva vnútra do dňa 30. decembra 1939, číslo 1740/193-prez. bola zriadená u Prezídia Ministerstva vnútra Ústredňa štátnej bezpečnosti.“<sup>43</sup>

Pri ÚŠB pracovalo za výdatnej pomoci Gestapa zvláštne protikomunistické oddelenie. Agenti protikomunistického oddelenia ÚŠB sa školili priamo u Gestapa v Nemecku. Typickými gestapáckymi metódami, beštiálnym terorom, získavaním agentov-provokatérov sa snažili rozbiť ilegálnu komunistickú stranu.

Bratislavské závody, najmä tie, o ktorých sa fašisti vyslovovali ako o „hniezdach

<sup>39</sup> Slováč zo 7. II. 1940.

<sup>40</sup> Archív Továrne na káble (protokol zo dňa 27. IV. 1940).

<sup>41</sup> Archív Továrne na káble (protokol zo dňa 27. IV. 1940).

<sup>42</sup> Slováč 6. IX. 1940.

<sup>43</sup> Archív bývalého okresného úradu v Bratislave, č. 24864/prez. 1939.

boľševikov“, napríklad Slovenská dunajplavba, Apollo, Dynamit-Nobel, boli pod silnou kontrolou ÚŠB. Preto nie div, že už začiatkom roku 1940 sa mnohí súdruhovia zo závodov dostali do rúk ÚŠB, kde boli surovo týraní. Ak došlo k zatknutiu v závode, správa závodu dala zaistenému ihneď písomnú výpoveď a nepriznala mu nárok na podporu pre rodinných príslušníkov. Týmto spôsobom sa rodiny zatknutých našli na okraji biedy. Preto starost o rodinných príslušníkov prevzala komunistická strana. Začiatkom roku 1940 strana založila organizáciu „Solidarita“, ktorá mala za úlohu organizovať zbierky na fond pre pomoc prenasledovaným komunistom a na podporu rodín uväznených. Okrem týchto bolo treba venovať starostlivosť aj súdruhom, ktorí unikli pred väznením a ktorých počet stále vzrastal. Od leta 1940 „Solidarita“ už poskytovala rodinám zatknutých pravidelné podpory.

„Solidarita“ mala veľký význam najmä z morálneho hľadiska. Na jednej strane dodávala silu a istotu zatknutým súdruhom, na druhej zase pevnejšie spájala široké masy so stranou. „Solidarita“, bol prejav dôvery pracujúcich v tomto období národnooslobodzovacieho boja. V bratislavských závodoch v každej ilegálnej bunke bol zodpovedný jeden člen za fond „Solidarity“. Pre tento fond sa robili zbierky nielen peňažné, ale aj šatstva a potravín. Zbierky sa nekonali len v kruhoch ilegálnych pracovníkov, ale aj v radoch sympatizujúcich, ako aj zdanlivo politicky indiferentných robotníkov a zamestnancov. Z akcie „Solidarita“ sa v závodoch vyvinulo mohutné hnutie, ktoré vychovávalo odhodlaných bojovníkov proti fašizmu, utužovalo zväzok sympatizujúcich s ilegálnymi pracovníkmi, napomáhalo narastanie radov sympatizujúcich, upevňovalo styk komunistickej strany s masami robotníkov.

Toto hnutie nadobudlo napríklad v závode BEÚS takú silu, že i napriek tomu, že poskytnutie podpory pre rodiny zatknutých bolo prísne trestné, robotníci na schôdzi kresťanských odborov navrhli urobiť zbierku pre zatknutých spolurobotníkov. Jednotlivci — exponenti fašizmu sa ostro postavili proti tomuto návrhu. Zbierka sa však i napriek tomu po schôdzi za krátky čas uskutočnila, čo bolo dôkazom toho, že sympatie k strane v závodoch neustále rástli.

Úlohou ÚŠB bolo zamedziť vplyv strany na robotníkov a udusiť už v zárodku akékoľvek prejavy nespokojnosti s fašistickou diktatúrou. Aby mohla dôsledne plniť túto svoju úlohu, ÚŠB nasadzovala do závodov na zodpovedné miesta svojich agentov. Správy jednotlivých závodov úzko splupracovali s týmito agentmi. Len čo spozorovali určité náznaky protištátnej činnosti, okamžite previnilca prepustili z práce a podali náh trestné oznámenie na ÚŠB. Na ilustráciu nám môže poslúžiť list riaditeľstva Slovenskej dunajplavby Prez. (Os.) 41171/40 zo dňa 4. júla 1940, adresovaný ÚŠB v Bratislave, v ktorom sa píše: „Dovoľujem si hlásiť, že podľa informácií člena správnej rady našej spoločnosti, pána Ing. Dilga bolo bezpečne zistené, že náš vedúci úradník v Ruse (Bulharsko), pán Eduard Tauš prevádzal v poslednom čase zbierku v prospech tzv. československej armády v zahraničí. Pre túto protištátnu činnosť sme menovaného dňom 1. júla t. r. prepustili.“<sup>44</sup>

Nespokojnosť s vtedajším režimom sa neprejavovala len u prístavných robotníkov Slovenskej dunajplavby, ale aj u lodných posádok. Velitelia lodí prejavovali napríklad svoj nesúhlas s vládnúcim režimom tým, že nevyvesili vo svojich kabínach obraz prezidenta republiky. Proti tomu zakročilo samo Ministerstvo národnej obrany pripisom riaditeľstvu Slovenskej dunajplavby číslo 104159 zo 16. júla 1940, v ktorom žiadalo, aby sa ihneď urobila v tejto veci náprava.<sup>45</sup>

<sup>44</sup> Archív Slovenskej dunajplavby (zápis spísaný dňa 16. VIII. 1940 domovníkom riaditeľstva Dunajplavby p. Karolom Slivočným).

<sup>45</sup> Náš Dunaj 20. augusta 1954.

Slovenská dunajplavba bola jedným z podnikov, kde protifašistické hnutie dosiahlo široké rozmery. Zamestnanci Dunajplavby nebojovali proti fašizmu len v Československu, ale aj v zahraničí, v Bulharsku, Rumunsku atď. Ani 12 členná skupina českých, slovenských a nemeckých súdruhov, zamestnancov Dunajplavby, zúčastnila sa partizánskeho boja v Juhoslávii, kde spolu s bratským srbským a chorvátskym ľudom bojovala za zničenie fašizmu. Niektorí súdruhovia z tejto skupiny položili v tomto boji životy za oslobodenie juhoslovanského ľudu spod nadvlády fašizmu.<sup>46</sup> Svojou účasťou v zahraničnom odboji súdruhovia vychovaní v duchu komunizmu, predehnutí myšlienkou internacionalizmu dokumentovali svoju solidaritu s bojom bratských národov, bojujúcich proti spoločnému nepriateľovi — fašizmu. Títo súdruhovia, ktorým veci národa boli neodlučne späté so záujmami robotníckej triedy, nezdráhali sa opustiť svoje rodiny, vlast, ba neváhali obetovať ani svoje životy za ideály robotníckej triedy.

Odpor robotníkov bratislavských závodov proti fašistickým utláčateľom, proti Hitlerovi a jeho slovenským prisluhovačom, Tisovi, Tukovi a Machovi sa prejavoval na rôznych úsekoch boja. Okrem mzdového hnutia, ktoré bolo najvýhodnejším prostriedkom na vytváranie jednotného frontu robotníkov, účinnou zbraňou bola aj každodenná agitácia a propaganda. Tomuto slúžila nielen ilegálna tlač a letáky, ale aj osobná agitácia a najmä šepkaná propaganda. Od organizačnej, agitačnej a propagačnej práce začali súdruhovia z bratislavských závodov prechádzať aj k príprave sabotážnych akcií. V mnohých závodoch súdruhovia iniciatívne pristúpili k záškodníckym činom ešte pred získaním smerníc z vyšších orgánov strany, ktoré podávali konkrétne návrhy na organizovanie a uskutočňovanie sabotážnych akcií. Spočiatku v závodoch išlo o sabotážne činy neorganizované a ojedinelé. Neskôr však, najmä po historickom prejave súdruha Stalina z 3. júla 1941, v ktorom súdruh Stalin — okrem iného — zdôraznil aj dôležitosť a nutnosť organizovania záškodníckych akcií v krajinách obsadených nepriateľom, vyzdvihla strana túto činnosť ako prvoradú úlohu straníckej práce v danej situácii. Pod vplyvom tohto sa sabotážna činnosť silno rozšírila.

Už v priebehu roku 1940 sa postupne v bratislavských závodoch vytvárali jednotlivé záškodnícke skupiny, ktoré tvorili základ k neskorším masovým sabotážam. Sabotáže v závodoch uskutočňovali na rôznych pracoviskách a rôznymi spôsobmi. Ničili stroje a ostatné zariadenia, poškodzovali dopravné prostriedky závodu a podobne.

Postupne od ojedinelých činov prešli k masovej sabotáži, ako bolo spomaľovanie práce, plýtvanie surovinami, zaraďovanie ešte nepoužitých surovín do odpadkov, úmyselné zhoršovanie kvality výrobkov (napríklad v zbrojnom priemysle nedokonalé spracovanie určitej dôležitej zbrane, neplnenie nábojov a granátov výbušnami a pod.).

Takáto sabotáž vyžadovala veľkú odhodlanosť a opatrnosť. Do sabotáží sa zapájala aj mládež. Napríklad v závode K. P. Goerz pracovalo v sabotážnej skupine niekoľko mladých súdruhov, členov ilegálnej mládežníckej organizácie „Slobodomilujúcej mládeže“ v Bratislave, pod vedením Eugena Gudernu, robotníka z Továrne na káble, ktorý bol zároveň jedným z vedúcich tejto ilegálnej mládežníckej organizácie v Bratislave.

Sabotážne akcie mali veľký význam pre boj proti nemeckému fašizmu a jeho

<sup>46</sup> Z osobných rozpomienok s. Weissa, Miklenčiča z Bratislavy.

tisovsko-tukovským prisluhovačom, lebo rozkladali hospodársku a tým aj politickú moc fašistov.

Na ochromenie vojnového úsilia fašistov boli dôležité najmä sabotáže v továrňach a závodoch na výrobu vojnového materiálu. V Bratislave boli továrne Dynamit-Nobel, Apollo, Továreň na káble, Siemens — dôležití dodávatelia zbraní a streliva pre nemeckú Wehrmacht už od roku 1940. V tomto roku sú v týchto továrňach sabotáže ešte ojedinelým zjavom. Až v neskorších rokoch, počínajúc rokom 1941, prechádzali v týchto k sabotážam na masovej základni. Masovej sabotáži predchádzalo dlhšie obdobie prípravných prác, v ktorom ilegálni pracovníci pripravovali svojich spoluprotínikov na sabotážnu činnosť.

Ilegálna skupina v Dynamit-Nobel mala spojenie so sabotážnymi skupinami mimo závodu, ktorých nite sa rozprestierali po celom Slovensku. Týmto sabotážnym skupinám dodávali členovia závodnej hunky v Dynamit-Nobel traskaviny, výbušniny, horľaviny a iný materiál, potrebný na sabotáž.

Široko rozvetvená sabotážna činnosť sa robila v Slovenskej dunajplavbe, kde boli do nej zapojení už roku 1940 nielen sami ilegálni pracovníci, ale aj ostatní zamestnanci nenávidiaci fašizmus. Tu robili sabotáže napríklad tým spôsobom, že sa spomaľovali opravné práce plavidiel, najmä tých, ktoré boli naložené vojnovým nákladom, alebo tým, že náklady obilia určené pre nemecký front znehodnocovali. Inokedy dávali do uhlia určeného pre vykurovanie kotlov plavidiel nemeckej posádky dynamitové nálože a rozličným spôsobom poškodzovali lode s vojnovým materiálom.

Mzdový boj, zvýšená agitácia a propagácia, sabotáže — to všetko bolo dôkazom stále väčšieho narastania síl protifašistického boja v závodoch.

Už začiatkom roku 1940 vypukla kríza vo vedení fašistického buržoázneho tábora. Medzi jednotlivými skupinami slovenskej fašistickej buržoázie sa zvädzal ostrý boj o moc. Tieto trenice v tábore slovenskej buržoázie, ktoré zoslabovali moc fašistického režimu, na zásah Hitlera skončili v júli 1940.

Predstavitelia slovenskej fašistickej vlády odcestovali na pozvanie ríšskonemeckej vlády 27. júla 1940 do Salzburgu, kde im Hitler dal smernice pre ďalší politický vývin na Slovensku, ktorý znamenal ešte väčšie zotročenie Slovenska nacistickým Nemeckom.

Salzburg ako dôsledok zradnej politiky HSUS, ktorá viedla od 6. októbra cez 14. marec až k začiatku novej éry národného socializmu, znamenal úplné zotročenie hospodárskeho, politického a kultúrneho života Slovenska nacistickým Nemeckom.

Po Salzburgu siahli predstavitelia fašistickej vlády k hitlerovským vládnym metódam organizovania hospodárskeho a spoločenského života na Slovensku.

Zvýšilo sa vykorisťovanie robotníkov a všetkého pracujúceho ľudu, zostril sa teror, zvýšilo sa prenasledovanie a rasová perzekúcia, nastal ešte väčší boj proti demokraticky zmýšľajúcemu ľudu, proti jeho citu spolupatričnosti s bratskými slovenskými národmi, najmä s národom českým. Ďalší politický vývin slovenského fašizmu po Salzburgu vyvolal ešte väčšiu nespokojnosť ľudových mäs.

V kriticknej situácii sa nachádzala najmä robotnícka trieda. Kým vláda na jednej strane poskytla daňové úľavy kapitalistom, na druhej strane zvyšovala dane pracujúcim.

Je pravda, že sa pristúpilo i k zvýšeniu miezd robotníkov. Napríklad index miezd (keď v januári 1939 bolo 100) zo 116,16 v auguste roku 1940 zvýšil sa v septembri na 117,90, ale keď prihliadame na stále stúpanie cien životných potrieb, musíme

konštatovať, že i napriek nepatrnému zvýšeniu nominálnej mzdy reálna mzda klesla.<sup>47</sup>

Slovenský národný socializmus sa prejavoval v závodoch zvýšeným vykorisťovaním, vystupňovaním teroru, ovzduším neslobody a urážok a často i týraním robotníkov. Na zosilnený teror odpovedalo robotníctvo závodov zvýšenou aktivitou. Členovia závodných buniek vyvinuli všetko svoje úsilie na to, aby správne usmernili odpor robotníkov proti fašizmu. Snažili sa viesť robotníkov v duchu boja, ktorý vytýčila komunistická strana v ohlase *Posledné ilúzie padli*, vydanom po Salzburgu, v ktorom sa okrem iného hovorilo: „Nechže si zradní Judáši, Tuka a Mach vychvalujú Salzburg až do neba, nech si stavajú Hitlera až na miesto boha, nikdy Slovák nebude koloniálnym nevoľníkom nemeckých imperialistov! Slováci nikdy nedopustia, aby bol zmätený duch našich dejín kadejakou ideológiou nacistickej národnosti, ktorá je našej slovenskej prirodzenosti cudzia a odporná!“<sup>48</sup>

Úsilie strany v závodoch nevyšlo nazmar. Robotníci stále masovejšie a ostrejšie vystupovali proti svojim vykorisťovateľom. Prejavovalo sa to najmä v boji za ich každodenné požiadavky. Neobyčajne silne sa hnutie za zlepšenie pracovných a životných podmienok vyvinulo v závode Gumon, ktorý patril spolu s Továrňou na káble pod spoločnú správu.

Zatiaľ čo generálny riaditeľ týchto závodov Häck a členovia správnej rady mali tisícové mesačné platy, robotníci si zo svojej mzdy nemohli zakúpiť ani najnutnejšie životné potreby. Riaditeľstvo Kablo-Gumon bolo priam zaplavené žiadosťami robotníkov, ktorí ich prosili o finančnú pomoc alebo peňažný preddavok z rôznych príležitostí; choroby, narodenie dieťaťa, úmrtie a pod. Správa závodu nielenže poskytovala robotníkom malé mzdy, ale okrem toho nútila robotníkov pracovať za neznesiteľných pracovných podmienok. Napríklad robotníci, ktorí pracovali v lisovni (oddelenie v Gumonke) museli pracovať za mimoriadne vysokej teploty. Keď vyšlo nariadenie o zatemňovacích opatreniach, teplota ešte viac stúpila. Za takýchto podmienok nebolo už prakticky možné pracovať, preto robotníci žiadali od závodu ventilačné zariadenie. Správa závodu ich žiadosť odmietla, odvolávajúc sa na nedostatok finančných prostriedkov.

Robotníci lisovne sa jednotne, bez ohľadu na národnostnú a politickú príslušnosť, postavili do boja za svoju požiadavku. Vyslali deputáciu na riaditeľstvo, na správu závodu, svoju oprávnenú požiadavku predložili na schôdzach kresťanských odborov, HSLS, DP, atď. Avšak napriek všetkému tomuto úsiliu ich žiadosti nevyhoveli. Preto robotníci siahli k najvyššej forme boja za svoje požiadavky, k štrajku.

V auguste 1940 sedemdesiat robotníkov lisovne jednotne zastavilo prácu. Štrajk robotníkov spôsobil veľký rozruch na riaditeľstve závodu. Robotníkom hrozili prepustením z práce a okamžitým zatknutím. Robotníci sa však nevzdali boja. Odmietli nastúpiť do práce, ak nespĺnia ich požiadavky. Okrem ventilačného zariadenia žiadali pre všetkých robotníkov mäkkšie normy, pretože platné normy nemohli ani pri najväčšom úsilí plniť. Po dvojhodinovom štrajku robotníci dosiahli splnenie svojich požiadaviek.<sup>49</sup>

Tento štrajk mal veľký vplyv na bratislavských stavebných robotníkov, na ich boj za zvýšenie miezd. Podmienky, za akých pracovali stavební robotníci, boli také kričľavé, že ich nemohla zamlčať ani fašistická tlač. Tak napríklad Slovenský robotník dňa 13. júna 1940 napísal: „Tohto roku sú pracovné pomery v stavebníctve

<sup>47</sup> Zprávy mesta Bratislavy, č. 8, roč. 1940.

<sup>48</sup> Archív Ústavu dejín KSS, č. 2616/33.

<sup>49</sup> Z osobných rozpomienok K. Ivaniča z Prievozu.

veľmi neutešené. Vyplýva to zo všeobecných pomerov, v ktorých sa svet dnes nachádza. Slabá zamestnanosť v stavebníctve prejavuje sa aj pri výrobe stavebných hmôt.<sup>44</sup>

Stavebné robotníctvo firmy Pittel a Brausewetter, ktoré pracovalo na rôznych stavbách Bratislavy, žiadalo na zlepšenie svojho postavenia zvýšenie miezd. Tento boj trval pod vedením komunistov celé mesiace, bol však bezúspešný. Preto 2. septembra 1940 po príklade robotníkov z Gumonky do 400 stavebných robotníkov vyhlásilo, že pri takýchto mzdách nie sú schopní ďalej pracovať, pretože im nezabezpečujú ani existenčné minimum.<sup>50</sup>

Štrajk organizoval majster Viliam Dobrucký, ktorý pracoval na stavbe v Dynamit-Nobel. Aby neupozornil nacistov na stranu, V. Dobrucký robil organizačné prípravy štrajku pomocou slovenských a nemeckých robotníkov, ktorí neboli ilegálni pracovníci. Títo menovali robotníckych dôverníkov na rôznych stavbách v Bratislave. 2. septembra 1940 desaťčlenná deputácia, ktorá pozostávala práve z týchto robotníckych dôverníkov, zvolala schôdzu stavebných robotníkov v Dynamitke, na ktorú pozvali i tajomníkov kresťanských odborov, HSES a iných fašistických organizácií, kde sa mala prerokovať mzdová otázka. Tajomníci príslušných fašistických organizácií odopreli svoju účasť na schôdzi. Preto robotníci na mnohých stavbách Bratislavy zastavili prácu. „Na zprávu, že robotníctvo zastavilo prácu, okamžite prihrmel Šaňo Mach, ktorý odmietol vyjednávať s robotníkmi, pokiaľ títo vraj štrajkujú, a nechal delegáciu vyhodit.“<sup>51</sup> Tento postup Machov vyvolal medzi robotníkmi ešte väčšie pobúrenie. Na zamedzenie štrajku fašisti zakročili proti štrajkujúcim robotníkom s dvoma oddielmi polície. Asi 20 robotníkov bolo zatknutých. Nasledujúceho dňa robotníci nastúpili do práce len pod teromom. Celý deň pracovali pod dozorom polície.<sup>52</sup>

Aj tento štrajk robotníkov skončil s úspechom. Napriek všetkým ťažkostiam robotníci dosiahli 15—30 % zvýšenie miezd so spätnou platnosťou od 26. augusta 1940.<sup>53</sup>

Tieto štrajky boli dôkazom toho, že strana sa už stávala masovou silou a že viedla robotnícku triedu za sebou.

Fašistická vláda odpovedala na ne ešte ostrejším terorom, začala dokonca nový útok na odborové organizácie. Snažila sa zbaviť robotníkov legálnej možnosti boja za zvýšenie miezd. Preto sa snažila kresťanské odbory dostať pod vplyv HSES, t. j. dostať ich pod vedenie fabrikantov, bankárov a veľkostatkárov, ktorí mali rozhodujúci vplyv v HSLŠ.

Komunistická strana tento rafinovaný plán fašistickej buržoázie hneď prezrela a odhaľovala ho pred robotníkmi. Odborové organizácie včleniť do HSES znamená podriaďiť ich kontrole tých zamestnávateľov, proti ktorým majú odbory viesť boj za zvýšenie miezd.

Fašistická buržoázia tento plán pre silný odpor robotníkov mohla uskutočniť až roku 1943, keď uzákonila tzv. Slovenskú pracujúcu pospolitosť, ktorej predsedom sa stal generálny tajomník HSES. Napriek všetkému úsiliu sa fašistickej vláde nepodarilo zamedziť stupňovanie protifašistického boja.

Najsilnejším a najmohutnejším vystúpením robotníckej triedy na Slovensku v tomto období bol štrajk handlovských robotníkov 30. októbra 1940. Tento štrajk,

<sup>50</sup> Kladivo č. 5, roč. 1940.

<sup>51</sup> Kladivo č. 5, roč. 1940.

<sup>52</sup> Kladivo č. 5, roč. 1940.

<sup>53</sup> Kladivo č. 5, roč. 1940.

ktorý prerástol v štrajk politický, ukázal otvorene postoj slovenských a nemeckých robotníkov voči vláde. Demonštroval pred celým slovenským národom uvedomelý odpor proti fašizmu.

Handlovský štrajk vyvolal živý ohlas na celom území Slovenska. Robotníci iných miest sa snažili vyjadriť sympatie k mohutnému vystúpeniu handlovských robotníkov. V Bratislave „Solidarita“ za niekoľko dní zozbierala vyše 8000 Ks,<sup>54</sup> ktoré boli odoslané na podporu rodín uväznených baníkov v Handlovej.

Hrdinské vystúpenie handlovských robotníkov malo mobilizujúci vplyv na robotníkov bratislavských závodov, ktorí čoraz odhodlanejšie rozvíjali svoju činnosť proti fašizmu. Strane to pomáhalo ešte úspešnejšie organizovať rôzne bojové akcie, namierené proti fašistickej diktatúre. Dôkazom toho bola veľká akcia, ktorú v novembri 1940 zorganizovala komunistická strana v Bratislave pri príležitosti 23. výročia Veľkej októbrovej revolúcie, ktorej sa zúčastnili i bunky bratislavských závodov. Všade holi rozšírené výzvy ÚV KSS, namaľované heslá a na veľmi frekventovaných miestach holi na elektrickom vedení vyvesené veľké červené zástavy s heslami.

Fašistická vláda na masové protifašistické hnutie odpovedala masovým zatýkaním komunistov a sympatizujúcich s komunistickou stranou. Proti zatknutým používali ÚŠB a žandári tie najbrutálnejšie metódy, ktoré sa naučili od Gestapa.

Leták *Priklíncujte k slúpu potupy a hanby*, vydaný v novembri 1940 ilegálnym vedením komunistickej strany, odhalil pred celým slovenským národom postup Tukovej vlády a Machovej polície. Leták začína slávnym citátom zo Sama Chalupku: „Nepravých nepravosť privedie do skazy, lež pravda, hoj, pravda, tá iste zvíťazí!“<sup>55</sup> Leták ukázal, že po handlovskom štrajku v akciách k 7. novembru nechala fašistická vláda uväzniť v Handlovej 120 robotníkov, z toho 26 žien. Zatýkalo sa po celom Slovensku. V závere letáku strana v mene robotníctva a celého pracujúceho ľudu vyjadrila vôľu a odhodlanosť bojovať napriek krutému teroru až do úplnej porážky fašizmu.

Handlovský štrajk a ohlas, ktorý vyvolal, bol zakončením jednej etapy vo vývine národnooslobodzovacieho boja.<sup>56</sup> V priebehu tejto etapy sa už ľud presvedčil, že tzv. slovenský štát nielenže neodstránil jeho biedu, ba naopak, ešte zhoršil jeho hospodárske, sociálne a politické postavenie, vydajúc ho napospas nemeckým fašistom a ich prívržencom. Handlovský štrajk a udalosti s ním súvisiace boli dôkazom toho, že slovenský ľud spoznal pravú podstatu tzv. slovenského štátu.

\*

Celkove možno národnooslobodzovací boj v rokoch 1939—1940 rozdeliť na dve etapy. Spoločným znakom oboch období bola vedúca úloha ilegálnej komunistickej strany. Prvé obdobie, ktoré trvalo od prechodu strany do ilegality až do jesene 1939, možno charakterizovať ako budovanie organizačnej siete bratislavských závodov, ako zbieranie a sústreďovanie síl pre priamy útok proti fašizmu. Do tohto útoku prešla komunistická strana v druhom období národnooslobodzovacieho boja, období, ktoré možno vymedziť Smernicami ilegálnej KSS — jeseň 1939 — a handlovským štrajkom — október 1940.

<sup>54</sup> Archív Ústavu dejín KSS — *Pamäti Ota Krajňáka*.

<sup>55</sup> Archív Ústavu dejín KSS č. 2784/53. Ide o parafrázu z *Odboja Kupov*, Samo Chalupek a, *Básnické dielo*, Martin 1952, 54.

<sup>56</sup> *Šborník Slovenské národné povstanie*, Bratislava 1954, 59.

Od jesene 1939 prechádza strana v bratislavských závodoch od najnižších foriem boja — agitácia a propaganda, cez petície a deputácie až k demonštráciám, sabotážam a štrajkom, ktoré už boli vyššou formou protifašistického boja. Toto stupňovanie národnooslobodzovacieho boja sa umožnilo tým, že sa komunistickej strane podarilo správnu politikou, presadzovanou v jednotlivých závodoch, vziať do boja čoraz širšie masy a vytvoriť tak jednotný front robotníkov v bratislavských závodoch.

Prepadnutím Sovietskeho sväzu hitlerovským Nemeckom vstúpilo národnooslobodzovacie hnutie do novej, vyššej fázy.

Robotníci bratislavských závodov prešli v tomto období tak ako pracujúci celej našej vlasti cez masové sabotáže a účasť v jednotlivých partizánskych oddieloch až k vyvrcholeniu celého národnooslobodzovacieho boja — k účasti v Slovenskom národnom povstaní.

АННА КОЦИСКА

## РАБОЧИЕ БРАТИСЛАВСКИХ ЗАВОДОВ В БОРЬБЕ ПРОТИВ ФАШИЗМА В 1939—1940 ГГ.

Народно-освободительную борьбу 1939—1940 гг. вообще можно разделить на 2 периода. Общей чертой этих 2-х периодов является руководящая роль подпольной коммунистической партии. Первый период, который продолжался с момента ухода партии в подполье (октябрь 1938 г.) по осень 1939 года, можно характеризовать, как создание подпольной организации партии, собрание и сосредоточение сил для прямого наступления против фашизма.

Характеристика этого первого периода также относится и к антифашистскому движению на братиславских заводах. В этот период партия всеми силами стремилась заложить и укрепить свои позиции на каждом более крупном заводе, расширять ряды сочувствующих антифашистскому движению, убеждать и разъяснять рабочим ежедневно назревающие вопросы, противостоять фашистскому влиянию на рабочую среду.

Одной из самых важных задач партии в этот период народно-освободительного движения было изнутри разлагать фашистские организации путем борьбы рабочих за свои экономические требования — за повышение зарплаты, за получение приплаты в связи с растущей дороговизной, против дороговизны, за регулярную денежную помощь безработным и за улучшение трудовых условий. И если это движение в начале не приняло открытой формы борьбы против фашизма, объективно оно имело антифашистский характер, т. к. фактически поднимало народные массы на борьбу против фашистской диктатуры, против эксплуатации внутренней и иностранной буржуазии. В активной боевой деятельности, в практической работе партия проверяла и закаляла свои ряды.

Второй период народно-освободительной борьбы 1939—1940 гг., когда партия переходит к непосредственному наступлению против фашизма, ограничивается, с одной стороны, «Директивами» подпольной коммунистической партии Словакии — осень 1939 г. и, с другой стороны, забастовкой гандловских шахтеров — октябрь 1940 г. С осени 1939 г. на братиславских заводах партия, опираясь на рабочих, переходит к более высокому уровню антифашистской борьбы. В этот период более обостренной фашистской диктатуры партия успешно возглавляет массовую борьбу рабочих за экономические требования, соединяя их уже и с политическими требованиями. Неоценимую помощь в этой борьбе оказали листовки и особенно подпольная газета «Молот», издаваемая компартией для рабочих братиславских заводов. «Молот» являлся важным помощником в массовой работе, в отдельных мероприятиях, в повседневной деятельности, одновременно являлся хорошим средством для создания связей с трудящимися массами для их сплочения вокруг партии. Он разоблачал эксплуататоров и фашистских ставленников на отдельных заводах, призывал рабочих к борьбе с ними, выдвигал боевые лозунги, делился боевым опытом отдельных заводов, объединял рабочих в общей борьбе, несмотря



на их национальную и политическую принадлежность, разъяснял им злободневные вопросы дня на заводе, в стране и за границей и показывал им путь освобождения из-под фашистского ига.

Одновременно с ежедневной повышенной агитацией и пропагандой партия организует петиции, делегации и демонстрации.

Большое значение для борьбы против немецкого фашизма и его тисовско-туковских прислуг имел саботаж, т. к. подрывал экономическую и политическую мощь фашистских властителей.

От самых низких форм борьбы партия переходит к успешной организации забастовок, которые уже являлись высшей формой антифашистской борьбы. Эти забастовки являлись доказательством того, что партия уже становилась массовой силой, ведущей за собой рабочий класс.

Этот постоянный рост народно-освободительного движения стал возможным потому, что компартия удалось правильной политикой на отдельных заводах вовлекать в борьбу все более широкие массы и тем самым создать единый фронт рабочих братиславских заводов, который являлся необходимой предпосылкой для создания широкого народного фронта, как главной силы в борьбе против фашизма.

ANNA KOCISKÁ

## DIE ARBEITERSCHAFT IN DEN BRATISLAVAEER BETRIEBEN IM KAMPF GEGEN DEN FASCHISMUS IN DEN JAHREN 1939 — 1940

Der nationale Befreiungskampf in den Jahren 1939—1940 kann in zwei Abschnitte geteilt werden. Ein gemeinsames Zeichen beider Abschnitte war die führende Rolle der illegalen kommunistischen Partei. Der erste Zeitabschnitt, der vom Uebergang der Partei in die Illegalität (Oktober 1938) bis zum Herbst 1939 dauerte, kann durch den Ausbau der illegalen Parteiorganisation, durch Sammeln der Kräfte für einen direkten Anschlag gegen den Faschismus charakterisiert werden.

Die Charakteristik dieses ersten Abschnittes bezieht sich auch auf die antifaschistische Bewegung in den Bratislavaer Unternehmen. Er war vom Bestreben der Partei erfüllt, die Lage der Partei in jeder grösseren Fabrik zu begründen und zu festigen, die Reihen der antifaschistischen Bewegung sympathisch Gegenüberstehenden zu vermehren, die Arbeiterschaft zu überzeugen, ihr die wichtigsten Tagesprobleme zu erläutern, den faschistischen Einfluss auf die Arbeiterschaft zu hemmen.

Unter die wichtigsten Aufgaben der Partei zur Zeit des nationalen Befreiungskrieges gehörte das Eindringen in die faschistischen Organisationen und ihr Zersetzen durch den Kampf der Arbeiter für ihre alltäglichen Forderungen — für die Erhöhung der Löhne und Gehalte, für Teuerungszuschläge und Aushilfen, gegen die Teuerung, für die Arbeitslosenunterstützung und Besserung der Arbeitsbedingungen. Obwohl diese Bewegung nicht gleich offen unter dem Motto des Kampfes gegen den Faschismus verlief, besass sie einen antifaschistischen Charakter; nachdem sich die Massen unter ihrem Einfluss gegen die faschistische Diktatur stellten, gegen die Ausbeutung durch die eigene und fremde Bourgeoisie. In aktiver Kampfeskätigkeit, in praktischer Arbeit, wurden die Reihen der Partei gehärtet.

Der zweite Abschnitt des nationalen Befreiungskampfes in den Jahren 1939—1940, während welchen die Partei zum offenen Angriff gegen den Faschismus überging, kann durch die „Anweisungen“ der illegalen KP im Herbst 1939 und durch den Streik in Handlová im Oktober 1940 bestimmt werden. Seit dem Herbst 1939 steigert die Partei in den Bratislavaer Fabriken den antifaschistischen Kampf der Arbeiter. In der Zeit der verschärften faschistischen Diktatur führt die Partei einen erfolgreichen Kampf der Arbeitermassen für wirtschaftliche Forderungen, die mit den politischen verbunden werden. Unabsehbare Helfer in diesem Kampf waren Flugblätter und vor allem die illegale Zeitschrift „Hammer“, herausgegeben von der KP für die Arbeiter der Bratislavaer Fabriken. Der „Hammer“ war ein wichtiger Helfer bei der Massenarbeit, bei einzelnen Aktionen, bei der alltäglichen Tätigkeit, er war ein geeignetes Mittel zur Anknüpfung von Verbindungen mit den Arbeitermassen. Der „Hammer“ enthüllte die Ausbeuter und faschistische Exponenten in den einzelnen Betrieben, rief die Arbeiter zum Kampf gegen sie auf, schuf Schlagworte, übertrug die im Kampfe erworbenen Erfahrungen in die Betriebe, vereinigte die Arbeiter im Kampfe ohne Rücksicht auf nationale und politische Zugehörigkeit, erläuterte aktuelle

Fragen im Betrieb, im Lande und im Auslande und wies den Weg zur Befreiung vom faschistischen Joch.

Ausser einer verstärkten täglichen Agitation und Propaganda organisierte die Partei Petitionen, Deputationen und Demonstrationen.

Eine besondere Bedeutung im Kampfe gegen den deutschen Faschismus und seine Tiso-Tuka'schen Helfer hatten Sabotageaktionen, indem sie die wirtschaftliche und damit auch die politische Macht der faschistischen Machthaber zersetzten.

Von den einfachsten Formen des Kampfes ging die Partei zur erfolgreichen Organisation von Streiken über, die bereits eine höhere Form des antifaschistischen Kampfes darstellten. Diese Streike waren ein Beweis dafür, dass die Partei bereits zu einer Massenkraft wurde und die Arbeiterklasse mit sich führte.

Diese Steigerung des nationalen Befreiungskampfes wurde dadurch ermöglicht, dass es der KP gelang, durch eine richtige Politik in den einzelnen Betrieben immer breitere Massen in den Kampf einzubeziehen und dadurch die Einheitsfront der Arbeiter in den Bratislavaer Betrieben zu schaffen, was eine notwendige Bedingung zur Bildung des breiten Volksfrontes als der Hauptkraft im Kampfe gegen den Faschismus bedeutete.